NATIONALE MONITOR DUURZAME GEMEENTEN 2020

DUURZAAMHEIDSTRENDS VAN 355 NEDERLANDSE GEMEENTEN TUSSEN 2016 EN 2020

telos brabants centrum voor duurzame ontwikkeling

HET PON

Voorwoord

Deze editie van de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten is een bijzondere. In de eerste plaats natuurlijk omdat deze gepubliceerd wordt midden in een nieuwe coronagolf die opnieuw veel vraagt van het incasseringsvermogen en de veerkracht van de Nederlandse samenleving en van de Nederlandse gemeenten. Deze editie is ook bijzonder omdat het de eerste is die onder de vlag van het nieuwe instituut Het PON & Telos wordt uitgebracht. Sinds 1 januari 2020 zijn Het PON en Telos gefuseerd en gaan samen verder als officiële partner van de Universiteit van Tilburg. En last but not least is dit een bijzondere editie omdat het de laatste is waarvan ik als directeur van Telos het voorwoord schrijf. In het najaar neem ik afscheid om het als pensionado iets rustiger aan te gaan doen.

Deze monitor wordt gepubliceerd op een moment dat de Nederlandse samenleving opnieuw wordt geconfronteerd met ver(der)gaande maatregelen om het coronavirus te beteugelen. Maatregelen die onze individuele bewegingsvrijheid reguleren en beperken. Die in het verlengde daarvan, afhankelijk van de duur van de maatregelen, ook allerlei meer of minder vergaande maatschappelijke effecten zullen hebben. Daarbij is de verwachting dat deze effecten met name op sociaal en economisch terrein zullen plaatsvinden. De eerste golf van uitbraken van het coronavirus heeft een grote impact gehad op de kwaliteit van leven in Nederland. Mensen zijn (erg) ziek geworden, ondervinden - eenmaal hersteld - nog vaak langdurig de naweeën of zijn zelfs vroegtijdig overleden. Het zorgsysteem heeft overuren gemaakt, heeft reguliere zorg moeten uitstellen en ziet, nog nauwelijks bekomen van de hevige inspanningen, met de nodige zorg en angst de komende periode tegemoet. Het (gedeeltelijk) stilleggen van hele sectoren zorgt ervoor dat bedrijven en daarmee banen en inkomens (verder) onder druk zijn komen te staan. De combinatie van nationale en internationale vraaguitval (burgers en bedrijven geven, gevoed door onzekerheid, immers minder uit) en het feit dat al veel mensen hun baan zijn kwijt geraakt, dan wel op korte termijn hun baan zullen kwijtraken, zullen ook in deze crisis veel directe en indirecte effecten hebben. De arbeidsmarkt raakt misschien wat minder oververhit. Echter is het maar de vraag of het vrijkomend menselijk kapitaal ingezet kan worden om de bestaande kwalitatieve discrepanties op de arbeidsmarkt te tackelen. En wat te denken van jongeren die nu instromen in een stagnerende arbeidsmarkt.

De gevolgen van de coronacrisis beperken zich echter niet tot de volksgezondheid en de economie, ze dringen door in alle facetten van ons leven. Nabijheid zowel in de letterlijke als figuurlijke zin is iets dat we als mensen vanzelfsprekend vinden, is een belangrijk onderdeel van ons 'zijn'. Echter corona stelt die letterlijke nabijheid nadrukkelijk ter discussie. Velen hebben gedurende lange tijd minder of op een andere manier contact kunnen onderhouden met familie en vrienden. We worden geacht 1,5 meter afstand te houden. De hele belevingseconomie in zijn veelkleurigheid (winkels, horeca, theaters,

bioscopen, musea, evenementen, festivals, sport etc.) staat mede daardoor onder grote druk. Dat heeft niet alleen economisch grote gevolgen, maar maakt dat ons sociale leven in een ander daglicht is komen te staan, schraler is geworden en uitlaatkleppen beperkt. Voor veel mensen is thuiswerken de norm geworden, wat andere eisen stelt aan de eigen woning (als werkplek) en de scheidslijnen tussen werk en privé vertroebelt. We zijn het leven digitaler gaan organiseren. Een trend die al langer gaande is maar die nu – met het thuiswerken- een geweldige boost heeft gekregen. Maar ook onderwijs wordt veelal noodgedwongen thuis genoten, thuiswinkelen is (nog) meer een vanzelfsprekendheid geworden, zorgverlening wordt gedigitaliseerd, evenals culturele evenementen, die via lifestream als vervanging van live events, zo onze huiskamer binnenrollen. De voortgaande digitalisering zal een blijvende impact hebben op ons leven en zal gevolgen hebben voor de toekomstige (fysieke) inrichting van de (openbare) ruimte en de gebouwde omgeving. Kantoorwerk zal naar alle waarschijnlijkheid anders georganiseerd gaan worden en kantoren zullen wellicht een andere functie gaan krijgen. Binnensteden die nu al te maken hebben met leegstand van winkels zullen deze leegstand verder zien toenemen. De binnenstedelijke transformatieopgave wordt daarmee nog groter Deze biedt overigens ook kansen. Immers herontwikkeling van leegstaande winkels en kantoorpanden kan een bijdrage leveren aan de aanpak van de woningnood. De oprukkende digitalisering zal kansen en beperkingen bieden aan verschillende groepen in de samenleving. Helder is dat zij die niet beschikken over de gevraagde digitale infrastructuur of die niet digitaal vaardig zijn verder worden uitgesloten. En dan hebben we het nog niet over het vraagstuk van cybersecurity.

Maatregelen om het coronavirus te beteugelen hebben wereldwijd een enorm effect op reispatronen laten zien met als gevolg een enorme afname van het gebruik van auto's, het openbaar vervoer en zakelijk en toeristisch vliegverkeer. Het kan zijn dat de coronacrisis als katalysator gaat fungeren in een transitieproces dat al veel langer loopt. De aangekondigde reorganisatie van Shell, ooit het vlaggenschip van het Nederlandse multinationale bedrijfsleven én symbool van onze fossiele economie, is daarvan wellicht het meest symbolische bewijs. Herwaardering van nabijheid vindt niet alleen plaats op individueel niveau. De coronacrisis maakt het voor bedrijven en landen zichtbaar hoe kwetsbaar ons geglobaliseerde productie- en consumptiesysteem is geworden door de afhankelijkheid van verre toeleveranciers. Dat is niet alleen vanuit economische overwegingen van belang (voor de continuïteit van productie) maar ook politiek strategisch

Kortom, de maatschappelijke gevolgen van de coronacrisis reiken nadrukkelijk verder dan de volksgezondheid en de economie en zullen naar alle waarschijnlijkheid ook veel ingrijpender zijn dan de vorige mondiale crisis, die toch in eerste instantie voornamelijk een financiële systeemcrisis was.

De impact van de coronacrisis komt in deze Nationale Monitor Duurzame Gemeenten nog niet in beeld. Daarvoor is de crisis nog te vers en zijn de effecten nog niet of slechts in beperkte mate zichtbaar in de regionale statistieken die wij gebruiken voor het maken van de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten. Deze Nationale Monitor 2020 kan dan ook beter gezien worden als een soort 0-meting, als een brede pré-corona duurzaamheidsmeting volgens het people-planet-profit model dat Telos hanteert om de duurzame ontwikkeling op gemeenteniveau te meten. In de volgende versies zullen de effecten beter zichtbaar zijn.

Ik hoop dat de monitor, het gepresenteerde materiaal en de analyses u prikkelt en zal bijdragen aan een geïnformeerde dialoog over hoe Nederland verder te verduurzamen. Daarnaast hoop ik dat onze vergezichten over de mogelijke gevolgen van de coronacrisis gemeenten behulpzaam kunnen zijn bij het vormgeven van het eigen beleid hoe om te gaan met de gevolgen van de coronacrisis. Wij helpen u daar graag bij!

John Dagevos, Directeur Telos

BIJ ONS KOM JE THUIS
bootje varen?

De Nationale Monitor Duurzame Gemeenten 2020

Het doel van de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten is om jaarlijks de balans op te maken hoe het staat met de (ontwikkeling van de) gemeentelijke duurzaamheid. Er wordt een 'foto' gemaakt van de 'staat van duurzaamheid' van alle Nederlandse gemeenten op een moment in de tijd (in dit geval 2020). Door dit over meerdere jaren te doen, wordt inzicht verkregen in trendmatige ontwikkelingen én of er verschillen zijn in die ontwikkelingen tussen gemeenten. De foto kan gezien worden als ijkpunt of gemeenten er in slagen om belangrijke duurzaamheidsdoelen op de lange termijn te realiseren.

De weg naar het behalen van die doelen is voor iedere gemeente een andere, vaak geplaveid met vele hobbels. Daarom worden op de foto de resultaten van alle 355 Nederlandse gemeenten in beeld gebracht. Enerzijds om scherp in beeld te brengen waar individuele gemeenten zich op zouden kunnen focussen, en anderzijds om te leren van elkaars ontwikkelingen en sterktes/zwaktes.

Om duurzaamheid meetbaar te kunnen maken, is om te beginnen een duidelijke definitie nodig. Telos definieert duurzaamheid breed: *'Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder het vermogen van toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun eigen behoeften te voorzien'.* Duurzaamheid gaat in onze ogen dus over veel meer dan over milieu of energie. Het gaat over het in balans ontwikkelen van de drie onderdelen (kapitalen) van duurzaamheid: ecologisch kapitaal, sociaal-cultureel kapitaal en economisch kapitaal. In balans, omdat de drie kapitalen mogen groeien, het liefst gezamenlijk, maar in ieder geval niet ten koste mogen gaan van een ander kapitaal. In de monitor maken we als het ware die balans op.

Dit doen we, op wetenschappelijk verantwoorde wijze, over de volle breedte van de drie kapitalen. In totaal onderscheiden verdeeld over de drie kapitalen 22 overkoepelende thema's. Denk hierbij aan thema's zoals natuur en landschap, maatschappelijke participatie en concurrentievermogen. Deze thema's noemen wij voorraden. Voor ieder van die voorraden zijn lange termijn doelen geïdentificeerd. Deze doelen zijn geïdentificeerd aan de hand van theorie, ervaring en in samenspraak met diverse gemeenten. Deze doelen zijn dit jaar extra onder de loep genomen en deels geherformuleerd op grond van nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Met behulp van in totaal 140 indicatoren, die nauwkeurig zijn geselecteerd, wordt de realisatie van de doelen binnen de voorraden letterlijk en figuurlijk in kaart gebracht.

Het unieke van de monitor is dat de duurzame ontwikkeling van ieder van de 355 Nederlandse gemeenten gedetailleerd per thema (in Telos termen voorraad) in kaart wordt gebracht. Vervolgens worden de resultaten per thema geaggregeerd tot een meer algemene maat van doelbereik. Voor alle gegevens geldt dat in de monitor de ontwikkeling over de laatste vijf jaar is meegenomen. De data zijn zo bewerkt en geselecteerd dat deze vergelijkbaar zijn voor alle gemeenten in Nederland.

Duurzame ontwikkeling en het coronavirus

Duurzame ontwikkeling hebben we niet altijd zelf in de hand. Soms zijn er autonome ontwikkelingen of grote systeemschokken waar we weinig tot geen invloed op hebben, maar die wel een beroep doen op de veerkracht van en effect hebben op de leefomgeving van gemeenschappen in de maatschappij. Het ontstaan en de ontwikkeling van het coronavirus is een voorbeeld van zo'n systeemschok. Een schok die ervoor gezorgd heeft dat zelfs de meest ingesleten gewoonten niet meer vanzelfsprekend zijn. De wereld staat (voor even) op zijn kop. Vanuit een duurzaamheidsperspectief is het belangrijk dat we op een verstandige manier reageren op ontwikkelingen en leren van onze kwetsbaarheden en sterke punten. En dat we daarbij de lange termijn duurzaamheidsdoelen niet uit het oog verliezen.

Deze bijzondere editie van de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten kan worden beschouwd als een 0-meting van vlak voor de coronacrisis. Hoe stonden we er op dat moment voor? En hoe veerkrachtig zijn de verschillende kapitalen en voorraden? Waar zit de opvangcapaciteit, waar zitten de risico's en kwetsbaarheden? En waar liggen de kansen om juist in deze tijd duurzaamheidswinst te boeken? In het licht van deze ontwikkelingen zullen we in het volgende hoofdstuk uitgebreider in gaan op de te verwachten korte termijn gevolgen van de coronacrisis op gemeentelijke duurzaamheid.

Ieder jaar spiegelen we het framework dat we hanteren voor het in kaart brengen van duurzame ontwikkeling aan nieuwe (wetenschappelijke) inzichten op het gebied van duurzaamheid. Ook dit jaar hebben we onszelf deze spiegel voorgehouden, en hebben we de nodige veranderingen doorgevoerd. Daarbij hebben we meteen de daad bij het woord gevoegd: wat kunnen we tot nu toe leren van deze crisis over onze samenleving, en hoe vertaalt dit zich door in duurzame ontwikkeling?

Reflecterend op deze vragen hebben we twee grote veranderingen doorgevoerd in ons meetsysteem. Ten eerste hebben we de oorspronkelijke voorraad 'gezondheid' opgesplitst in twee voorraden: 'gezondheidszorg' en 'gezonde leefstijl'. Deze crisis geeft op een zeer confronterende manier weer dat deze thema's beide op een eigen onderscheidende manier belangrijk zijn voor duurzame ontwikkeling. De gezondheidszorg heeft voornamelijk in de eerste helft van dit jaar klappen gekregen. De zorgvraag nam exponentieel toe, en het zorgsysteem bleek in eerste instantie niet flexibel genoeg om met deze crisis om te kunnen gaan. Zorgpersoneel viel (deels) uit door overbelasting, en reguliere zorg werd op de lange baan geschoven door een dreigend tekort aan bedden en materiaal. Gezonde leefstijl beschrijft in het kader van duurzame ontwikkeling juist meer de preventie kant. Wereldwijd wordt steeds meer ingezet op preventieve gezondheid en de effecten van leefstijl op een goede gezondheid. Daarnaast blijkt uit wetenschappelijke studies naar het coronavirus dat mensen met een ongezonde leefstijl vatbaarder zijn voor het virus, en ook een problematischer ziektebeeld ervaren.

Ten tweede is de oorspronkelijke voorraad 'wonen en woonomgeving' opgesplitst in twee voorraden 'wonen' en 'woonomgeving'. Het belang van het hebben van een prettige, gezonde en betaalbare woning wordt steeds vaker benoemd als voorwaarde voor het welzijn van mensen. Door het coronavirus is onze leefwereld zich (tijdelijk) veel meer gaan afspelen in, en rondom het eigen huis. Het hebben en de toegankelijkheid van goede huisvesting vormt daarmee een steeds belangrijker wordende voorwaarde om als burger te kunnen functioneren.. Ook de woonomgeving is in een net wat ander licht komen te staan door de crisis. Het hebben van de juiste voorzieningen voor primaire levensbehoeften in de buurt heeft aan belang gewonnen, en het wonen in een omgeving die leefbaar, gezond en veilig is blijven belangrijke speerpunten van regionaal beleid.

Met deze 0-meting van vlak voor de coronacrisis geven we inzicht in hoe gemeenten er op dat moment voorstonden op het gebied van duurzaamheid. Een belangrijke boodschap van deze bijzondere editie van de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten die we aan gemeenten mee willen geven, is dat het juist in deze tijden van crisis belangrijk is om de lange termijn duurzaamheidsdoelen niet uit het oog te verliezen.

Nationale trends in duurzame ontwikkeling

Deze editie laat zien dat duurzaamheid in de lift zit, maar dat er wel een kleine afvlakking plaatsvindt. Dit is terug te zien in de ontwikkeling van de drie kapitalen over de afgelopen jaren: zowel het sociaal-cultureel als ecologisch kapitaal laten een afvlakking zien. Het economisch kapitaal vertoont de sterkste groei.

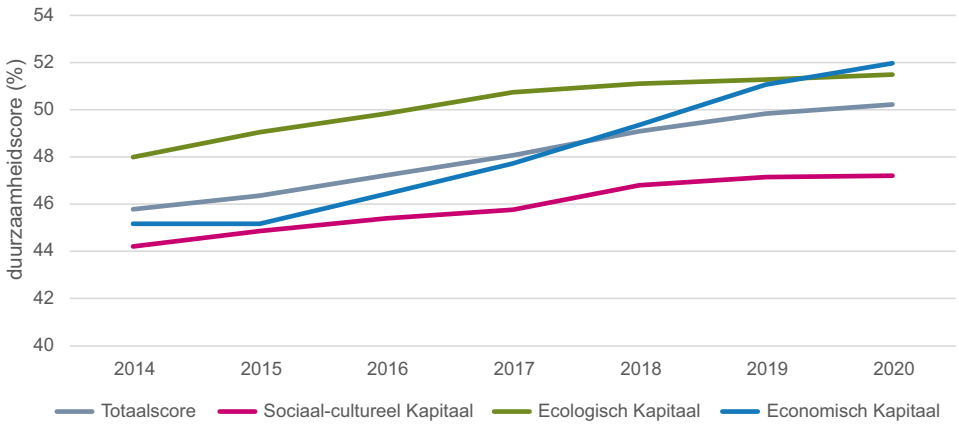

Ruimtelijke patronen in Duurzaamheid

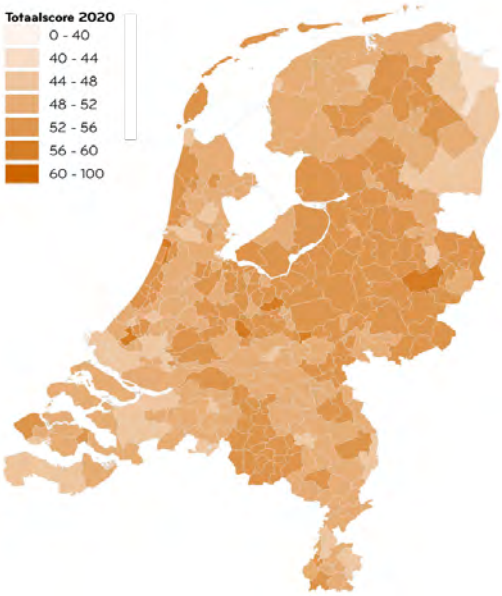

Bijna alle Nederlandse gemeenten hebben de afgelopen jaren een vooruitgang op duurzaamheid laten zien. Maar dit betekent uiteraard niet dat alle regio's zich in dezelfde fase van ontwikkeling bevinden. De afbeelding hiernaast toont de totale duurzaamheidscore van 2020 voor alle Nederlandse gemeenten. Gemeenten in het noordoosten en zuidwesten score over het algemeen wat lager terwijl gemeenten in het midden en oosten van het land hoger scoren.

Impact van het coronavirus door een duurzaamheidsbril bezien

Ondanks dat de crisis nog te vers is en de effecten nog niet of slechts in beperkte mate zichtbaar zijn in de regionale statistieken die wij gebruiken willen we in de monitor niet voorbijgaan aan de actualiteit. In dit hoofdstuk hebben we op een kwalitatieve wijze vanuit een breed duurzaamheidsperspectief een inschatting gemaakt van de impact van de coronacrisis op de Nederlandse samenleving. Dit verschaft een eerste vooruitblik op de 2021 versie.

Bij het in kaart brengen van de effecten zijn twee invalshoeken relevant. In de eerste plaats een meer generieke. Waar verwachten we dat de impact van de coronacrisis het grootst zal zijn? Welke kapitalen en onderliggende voorraden zijn het meest gevoelig voor directe (gezondheids)effecten van het virus als zodanig en voor de maatregelen die zijn genomen om de verdere verspreiding van het virus zoveel mogelijk te voorkomen? Daarnaast is een meer gebied specifieke invalshoek relevant. Immers niet alle regio's/gemeenten in Nederland zijn in dezelfde mate geconfronteerd met het virus. Daarnaast zijn sommige regio's/gemeenten gegeven hun specifieke sociaaleconomische structuur of hun geografische context gevoeliger voor de gevolgen dan andere.

Alvorens wat concreter de verwachte impact in kaart te brengen is het zinvol om stil te staan bij het feit dat niet iedere gemeente in Nederland in dezelfde mate geconfronteerd is met het coronavirus en de directe gezondheidsgevolgen daarvan. In de afgelopen maanden hebben als het hierover gaat 4 indicatoren centraal gestaan: het aantal corona-besmettingen, het aantal ziekenhuisopnames, het aantal overleden corona patiënten en de oversterfte. Deze laatste indicator is relevant omdat het werkelijke aantal overleden aan het coronavirus hoger zal zijn dan het aantal meldingen door het RIVM omdat niet alle overledenen getest zijn op corona.

De kaartbeelden op de volgende pagina maken duidelijk dat onafhankelijk van het soort indicator dat gebruikt wordt er wel een patroon zichtbaar is. De oversterfte is in kaart gebracht en opzichte van 2019 tot en met begin oktober. De andere kaarten geven het beeld tot eind oktober. Met name Oost-Brabant, de aangrenzende gemeenten in Noord-Limburg en Gelderland en de IJsselstreek zijn brandhaarden geweest. Dat geldt ook voor de grote steden in de Randstad. Maar deze steden zijn als het gaat om zaken als ziekenhuisopnamen en (over) sterfte duidelijk minder hard getroffen. De kaarten laten ook zien dat er grote delen van Nederland zijn, met name de drie noordelijke provincies, de kop van Noord-Holland, Zeeland en Twente en de Achterhoek die in eerste instantie niet of nauwelijks getroffen zijn.

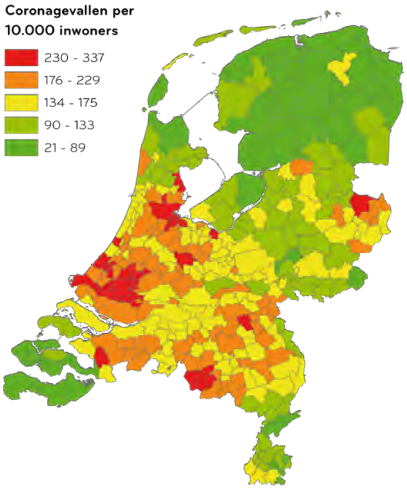

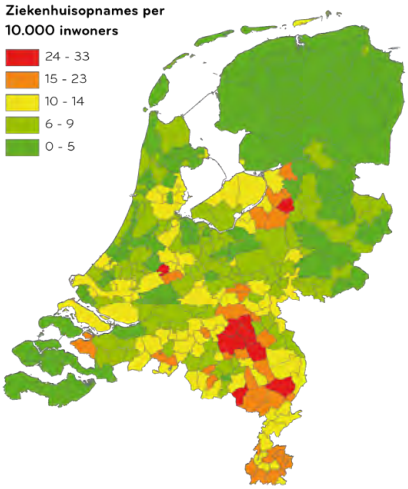

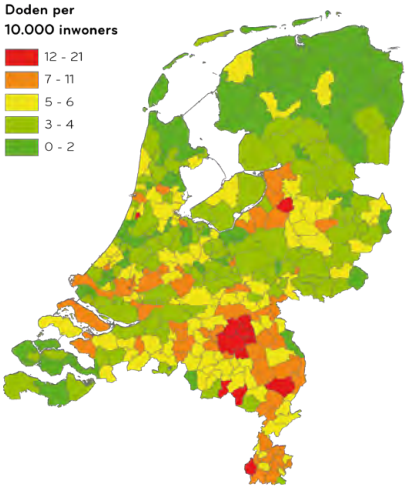

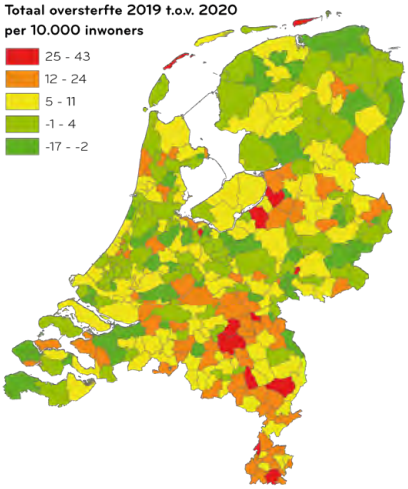

Het generieke perspectief

In het onderstaande geven we een eerste kwalitatieve schets wat naar verwachting de belangrijkste invloeden zijn van de coronacrisis op de ontwikkelingen in een aantal voorraden. De schets is gebaseerd op een inschatting van de mate waarin de verschillende indicatoren per voorraad in positieve of negatieve zin zullen veranderen. In de kapitaal hoofdstukken is per indicator te zien wat de korte termijn verwachting is van het coronavirus op de indicator.
Per kapitaal beschrijven we in onderstaande paragrafen de meest opvallende punten.

Voor extra informatie over deze uiteenzetting of achterliggende bronnen kunt u informatie opvragen via de website.

Wanneer we vanuit duurzaamheidsperspectief kijken naar de impact van het coronavirus op de verschillende kapitalen en indicatoren binnen de Nationale Monitor dan zijn er in eerste instantie vooral in het sociaal culturele kapitaal (people) en het economische kapitaal (profit) (overwegend negatieve) effecten te verwachten. Dat wil niet zeggen dat er geen ecologische (planet) effecten zijn, maar die springen iets minder in het oog.

Binnen het sociaal-cultureel kapitaal zijn er vooral negatieve maar gelukkig ook wat positieve effecten te verwachten van corona op de korte termijn. Om met de voorraad gezondheid te beginnen. Uiteraard heeft corona grote effecten op de gezondheid, de gezondheidsbeleving en het zorgsysteem. Veel mensen zijn ziek (geweest), overleden aan de gevolgen van corona of herstellende maar nog lang kampend met allerlei klachten. Voor een deel hiermee samenhangend zal naar verwachting het aantal chronisch zieken toenemen. Inmiddels hebben we te maken met een tweede grote golf van geïnfecteerde. Duidelijk is in ieder geval dat het zorgsysteem, nog nauwelijks hersteld van de vorige golf, opnieuw zwaar belast zal worden. Een van de bijkomende effect van die grote belasting zijn langere wachtlijsten voor de reguliere zorg met alle onvoorziene gezondheidseffecten van dien. De coronacrisis heeft bij 60 procent van de Nederlanders gezorgd voor verergerde psychische problemen blijkt uit onderzoek van EenVandaag.[1] Door gebrek aan sociale contacten, spontaniteit en zekerheid is voor hen het leven minder leuk geworden. Vooral jongeren tot 35 jaar lijden mentaal onder de crisis. Naar verwachting zullen de kosten voor de GGZ, mede als gevolg van de toename van de psychische problemen stijgen. Hoewel corona een grote impact heeft gehad op de (over)sterfte in de eerste helft van het jaar, zal op de langere termijn, zo verwacht het CBS de stijgende lijn in de levensverwachting niet nadelig worden beïnvloed net zoals na de Spaanse griep en na de Tweede Wereldoorlog.[2] Op de korte termijn ontstaat echter wel een nadelig gevolg. Daarnaast zijn er in diverse onderzoeken negatieve leefstijl effecten geconstateerd als gevolg van corona. Zo wordt er meer gerookt[3] en bewegen mensen gemiddeld gezien minder. Dit blijkt wel afhankelijk te zijn van de sociaal economische status van personen. Aan de ene kant is er een groep mensen die juist minder is gaan roken en meer is gaan bewegen door het aangetoonde verband tussen obesitas, longproblemen en corona.[4]

---

1 https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/meerderheid-heeft-psychische-klachten-door-coronacrisis-vooral-jongeren-ervaren-problemen/

2 https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/de-invloed-van-corona-op-onze-levens-verwachting

3 https://www.trimbos.nl/actueel/nieuws/bericht/coronacrisis-motiveert-rokers-mee-te-doen-aan-stoptober

4 https://stichting-nice.nl/NICE-COVID-rapport-20200410.pdf & https://www.hartstichting.nl/nieuws/is-coronavirus-reden-tot-zorg-voor-hartpatienten/risicofactoren-en-coronavirus/overgewicht-en-corona

Aan de andere kant is er een grotere groep die uit verveling en stress meer is gaan roken en drinken, vaker binnen is en minder beweegt.[5] De corona maatregelen hebben ook negatieve leefstijleffecten op met name kwetsbare kinderen.[6] Wanneer we kijken naar alcoholgebruik en drugs verwachten we in de Nationale monitor van 2021 een licht positief effect. Doordat het gebruik en de verkoop van alcohol en drugs in het uitgaansleven grotendeels stil is komen te liggen geven veel mensen aan minder te gebruiken.

Negatieve effecten zijn er te verwachten als het gaat om maatschappelijke participatie. Door de fysieke afname van sociale contacten zullen mensen zich eerder eenzaam voelen. Dat geldt niet alleen voor ouderen en alleenstaanden maar vooral en met name voor jongeren zoals hierboven al aangegeven. In recent onderzoek geeft bijna driekwart van de personen jonger dan 35 jaar aan last te hebben (gehad) van klachten als stress (40%), eenzaamheid (38%) en aanhoudende vermoeidheid (36%). Daarmee lijken de psychische klachten van jongeren op het eerste gezicht veel groter dan die van oudere leeftijdsgroepen.[7] Waar het gaat om sociaal vertrouwen ziet het SCP op het eerste gezicht een lichte stijging, maar verwacht dat deze op termijn niet zal beklijven[8]. Als eerste reactie op het uitbreken van de coronacrisis kon een golf van solidaire initiatieven worden waargenomen (meer vrijwilligerswerk). Daarnaast zal voor zover mogelijk nog meer beroep gedaan worden op de mantelzorg waarbij het gevaar van een verdere overbelasting van de mantelzorger op de loer ligt.[9]

De doorwerking van de effecten van de coronacrisis op de voorraad economische participatie zal zich op korte termijn naar alle waarschijnlijkheid uiten in meer arme huishoudens, meer bezoek aan voedselbanken en stijging van de langdurige werkloosheid. Het was in de hoogconjunctuur al moeilijk om het aandeel langdurige werklozen verder om laag te brengen en met het snel oplopen van de 'gewone' werkloosheid zal dit een nog ingewikkeldere opgave zijn. Daarnaast zal het beroep op de WW en bijstand toenemen. Het laatste zal de druk op de gemeentefinanciën verder vergroten. Ook de vermogens van vele huishoudens zullen worden aangetast, vooral om inkomensverlies te compenseren.

---

5 https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/lockdown-leidt-tot-meer-stress-en-ongezondere-leefstijl~b4800e04/

6 https://jongerenopgezondgewicht.nl/nieuws/coronamaatregelen-hebben-negatief-effect-op-leefstijl-van-met-name-kwetsbare-kinderen

7 https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/meerderheid-heeft-psychische-klachten-door-coronacrisis-vooral-jongeren-ervaren-problemen/

8 https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2020/07/17/veranderingen-in-denken-over-politiek-en-samen-leving-waarschijnlijk-niet-blijvend

9 https://www.fsp.nl/nieuws/sociale-samenhang-de-mogelijke-impact-van-de-coronacrisis/

De voorraad kunst en cultuur staat onder grote druk. Uiteraard omdat vele evenementen zijn afgelast of omdat het bezoek aan theaters, bioscopen, musea etc. aan strikte regulering is onderworpen waardoor deze voorzieningen figuurlijk minder bereikbaar zijn geworden. De culturele werkgelegenheid is al afgenomen en zal verder afnemen. Tegelijkertijd toont de culturele sector ook veerkracht en boort de sector onder druk van de coronacrisis al haar creatieve hulpbronnen aan.

Ook het onderwijs wordt geraakt. Dat geldt alle betrokkenen: leerlingen, leerkrachten en ouders. Er wordt van iedereen een groot aanpassingsvermogen gevraagd. In zijn algemeenheid zal, zo is de verwachting, de ongelijkheid verder vergroot worden[10]. Leerlingen, studenten die al kwetsbaar waren en extra aandacht nodig hebben krijgen die niet of in onvoldoende mate. Voor het basisonderwijs worden de minste nadelige consequenties voorzien voor de wat langere termijn, dat ligt voor het voortgezet onderwijs toch anders. Ondanks het feit dat er minder leerlingen zijn blijven zitten hebben velen een achterstand opgelopen door de coronasluiting van de scholen. Mogelijk heeft dit al gevolgen voor de resultaten van leerlingen in het lopende schooljaar of volgende jaren zich uitend in een toename van het aantal leerlingen dat studievertraging oploopt. Sommige leerlingen kampen met motivatie en/of concentratieproblemen hetgeen tot een toename van het aantal voortijdig schoolverlaters kan leiden. Daarnaast speelt het feit dat veel leerlingen in het MBO en hoger onderwijs of wel te maken hebben gekregen met een afgebroken stage dan wel niet aan een stageplek konden en kunnen komen. Hetgeen tot studievertraging kan leiden of tot een andere wellicht minder praktijkgerichte/gewenste invulling van de stage.[11]

Waar het gaat om veiligheid zorgen de maatregelen in de strijd tegen corona er in sommige gevallen voor dat de spanningen thuis oplopen, waardoor er een verhoogde kans is op toename van huiselijk geweld en kindermishandeling. De onzekerheid die corona met zich meebrengt betreffende de eigen gezondheid en die van dierbaren maar ook wat de toekomst ons gaat brengen kan van invloed zijn op het veiligheidsgevoel van burgers of anders geformuleerd: mensen gaan zich onveiliger voelen. Wellicht beperkt corona de ruimte voor de traditionele vermogensdelicten enigszins maar elders wordt er volop nieuwe ruimte gecreëerd voor criminele activiteiten. Onze groeiende internet-samenleving brengt met zich mee dat cybercriminaliteit (internetfraude, phishing etc.) rap terrein wint.[12]

---

10 https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/onderwijsraad-coronacrisis-dreigt-ongelijkheid-te-vergroten~be1a2fac/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

11 https://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuws/2020/09/02/onderwijs-tijdens-covid-19-zorgen-voor-het-nieuwe-schooljaar

12 https://hetccv.nl/onderwerpen/corona-en-veiligheid/

Onder invloed van corona zijn we in eerste instantie nadrukkelijk teruggeworpen op de eigen woning en de directe woonomgeving. Er is in de voorbije periode veel gedaan aan het verbeteren van die eigen woning (er stonden files bij de bouwmarkten). Tegelijkertijd hebben veel mensen zich letterlijk (en figuurlijk) opgesloten gevoeld in die woning waarbij ook de interactie met buren en buurtbewoners (geluidsoverlast, burenruzies) intensiever waren.[13] De beperking van de actieradius heeft er ook voor gezorgd dat mensen meer oog hebben gekregen voor de directe woonomgeving en het belang daarvan.

Voor het economisch kapitaal zijn de korte termijn gevolgen van de coronacrisis eveneens vergaand. We hebben te maken met een recessie die nog extremer zou zijn als de overheid niet bereid en in staat zou zijn om met vergaande financiële steunpakketten de ergste korte termijn gevolgen van de crisis op te vangen. Desalniettemin wordt Nederland getroffen door een ongekende recessie zich uitend, als we kijken naar de voorraad arbeid in een snel oplopende werkloosheid. Ondanks de inzet van NOW gelden (betrekking hebbende op 2,6 miljoen banen, dat is 30% van alle Nederlandse banen) zijn tussen maart en juni 181.000 mensen hun baan kwijt geraakt.[14] Het baanverlies was het grootst in de bedrijfstak verhuur en overige zakelijke dienstverlening, gevolgd door de bedrijfstakken horeca en cultuur, sport en recreatie (beide 10 procent). Dit alles heeft een negatief effect op de werkgelegenheidsfunctie en op de benutting van het arbeidspotentieel. De verwachting is dat binnen deze bedrijfstakken het banenverlies alleen maar groter zal worden. Verder is de jeugdwerkloosheid al sterk toegenomen en is de verwachting dat deze trend zich zal doorzetten. Dit alles hangt samen met het feit dat jongeren relatief vaak werken in een van de snelst en sterkst getroffen sectoren zoals horeca en retail. Bovendien werken ze vaker als oproep- of uitzendkracht, waardoor ze onder de huidige omstandigheden sneller dan anderen hun baan verliezen. Daarnaast zal het BRP per hoofd sterk dalen, waarbij er grote regionale verschillen zijn, zo voorspelt de Rabobank.[15] De krimp zal waarschijnlijk het grootst zijn in de perifere regio's van Nederland: Noord- en Zuid-Limburg, Zeeland en delen van Groningen en Friesland. Als deze verwachting uitkomt, worden de regionaal-economische verschillen in Nederland nóg groter dan ze nu al zijn. Verder zal het aantal opheffingen sterk stijgen. In de huidige crisis toont de flexibilisering van de Nederlandse arbeidsmarkt zijn andere gezicht. Er vindt in bepaalde sectoren een kaalslag plaats onder (een gedeelte van de) ZZP-ers die vaak geen of een onvoldoende buffer hebben om lang zonder opdrachten te zitten. Ook is de verwachting dat het aantal startende bedrijven zal afnemen, de onzekerheid om de

---

13 https://www.ad.nl/wonen/we-klagen-sinds-corona-meer-dan-ooit-over-herrie-bij-de-buren~af54a444/

14 https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/40/2-6-miljoen-werknemersbanen-bij-bedrijven-onder-now-regeling

15 https://www.rabobank.nl/kennis/artikel/011089856/coronacrisis-vergroot-economische-verschillen-tussen-regios?utm_campaign=5d8ca29eb738b20001bf1da7&utm_content=5f5f1230d342e-b0001e5d0d5&utm_medium=smarpshare&utm_source=linkedin

stap te zetten is voor velen op dit moment te groot, daartegenover staan de 'gedwongen' starters, werklozen die uit nood voor zichzelf beginnen.

De verwachting is dat, als het gaat om de voorraad kennis, de high en medium werkgelegenheid zal stijgen als gevolg van het thuiswerken en de versnelde digitalisering van onze samenleving. Daar tegenover staat een sterke daling van de werkgelegenheid in de culturele sector.

De coronacrisis laat ook haar sporen na op de kantorenmarkt. Op korte termijn neemt de vraag af maar in vergelijking met de financiële crisis van 2008 is de uitgangssituatie een stuk beter. Toen was de leegstand aanmerkelijk groter dan nu (8% vs. 4%). Maar wat fundamenteler is, thuiswerken zal een belangrijk onderdeel van het 'normale' werken worden en dat heeft allerlei consequenties. De vraag naar kantoorruimtes zal naar alle waarschijnlijkheid afnemen en de kantoren zullen kleiner worden. Kantoorgebouwen zullen niet alleen gezonde gebouwen moeten worden maar zullen ook meer de functie moeten krijgen van ontmoetingsplek voor thuiswerkenden.[16] Er komt een nieuwe balans tussen online en offline verkopen, op basis waarvan het aantal vierkante meters winkeloppervlakte naar beneden toe aangepast wordt. Winkelruimte die wordt afgestoten, biedt in een aantal gevallen, kansen voor transformatie naar woonruimte, kantoorruimte of een zorglocatie. Veel gemeenten hadden voor het uitbreken van de coronacrisis al te kampen met veel leegstaande winkels. Deze situatie zal alleen maar verslechteren zo is de verwachting. Het kwetsbaarst zijn steden met veel horeca en kledingzaken. Ook afhankelijkheid van (internationale) toeristen en woon-werkverkeer (de lunchende en shoppende pendelaar) vormt een risico, net als slechte prestaties van winkelcentra in het pre-corona tijdperk en een grote gevoeligheid voor concurrentie van webwinkels.[17] Waar het gaat om infrastructuur en bereikbaarheid zagen we in eerste instantie na de afkondiging van de intelligente lockdown dat de files verdwenen als sneeuw voor de zon en zonder meer werd de mobiliteit ernstig verminderd. Inmiddels is het op de weg weer druk, al bestaat de indruk dat er sprake is van iets meer spreiding over de dag. Vraag zal zijn of met de tweede golf en de oproep om weer massaal thuis te werken de filedruk weer zal afnemen. Duidelijk is in ieder geval dat het OV zwaar onder druk staat. Niet alleen vanwege het massale thuiswerken maar ook vanwege de risico's op besmetting.

---

16 https://www.cbre.nl/nl-nl/diensten/oplossingen-huurders-gebruikers/werkplek-strategieen/kantoren-na-covid-19

17 https://locatus.com/blog/op-welk-van-de-winkelgebieden-in-nederland-is-de-impact-van-corona-het-grootst/

De gevolgen van de coronacrisis voor het ecologisch kapitaal zijn sterk gekoppeld aan afnemende sociaaleconomische activiteiten, meer thuiswerk en verminderde mobiliteit (en vooral minder vliegbewegingen). Dit betekent minder energieverbruik en daarmee, zeker op de korte termijn, een afnemende CO_2 uitstoot, maar ook verminderde uitstoot van stikstofoxiden en fijnstof. In hoeverre dit effect blijvend zal zijn is mede afhankelijk van de wijze waarop de overheid haar noodhulp zal organiseren. Wordt deze gekoppeld aan een groene agenda of worden er geen aanvullende eisen gesteld aan de steunverlening? Het is denkbaar dat als gevolg van de sterke toename van het thuiswerken de energieconsumptie op huishoudensniveau wat zal toenemen. De verminderde emissies hebben er ook toe bijgedragen, en dat is positieve bijvangst te noemen, dat door de verbeterde luchtkwaliteit de opbrengst van zonnepanelen is verbeterd. Overigens zou als gevolg van de grote onzekerheid onder burgers de bereidheid om te investeren in allerlei verduurzamingsmaatregelen wel eens kunnen afnemen. Als gevolg van de coronacrisis hebben we te maken met een toename van het afval[18], plastic in het bijzonder.[19] Voor een deel samenhangend met het feit dat veel beschermingsmiddelen van plastic zijn, maar vooral doordat we veel meer thuis zijn en minder buitenshuis eten. Daarnaast zorgt ook het toegenomen online shoppen voor extra plastic afval.

Het regionale perspectief

Naast het generieke perspectief vormt het regionale perspectief een tweede invalshoek om te kijken naar de gevolgen van de coronacrisis. Dat kan op twee manieren gebeuren. In de eerste plaats door te kijken naar de voorraden, waar we de meeste impact verwachten, wat de uitgangssituatie is van regio's/gemeenten. Anders geformuleerd: zijn er regio's die anno 2020 al een slechte uitgangssituatie hebben, waardoor de coronacrisis mogelijk harder aankomt. Een tweede manier is door regionale economische prognoses onder de loep te nemen. Voor deze tweede invalshoek maken we gebruik van een recente studie van de Rabobank.

18 https://www.bussumsnieuws.nl/nieuws/natuur-en-milieu/181592/duidelijk-corona-effect-op-hoeveelheid-ingezameld-afval

19 https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5176124/afval-plastic-corona-recycling-duurzaam-suez-verbranden

Voor wat betreft de eerste invalshoek zoomen we in deze paragraaf in op de voorraad economische participatie, omdat dat de voorraad is die naar verwachting het meest beïnvloed wordt door de coronacrisis. Dit kunnen we ook in kaart brengen voor meerdere voorraden en voor specifieke gemeenten/regio's, zoals achter in deze monitor beschreven. Voor deze voorraad geldt dat we verwachten, zoals hierboven al aangegeven, dat alle indicatoren in 2021 een (forse) verslechtering te zien geven: sterke stijging van de langdurige werkloosheid, meer arme huishoudens, meer mensen in de (langdurige) bijstand en aantasting van de vermogens van huishoudens. In de onderstaande kaart wordt de uitgangssituatie van deze voorraad in beeld gebracht.

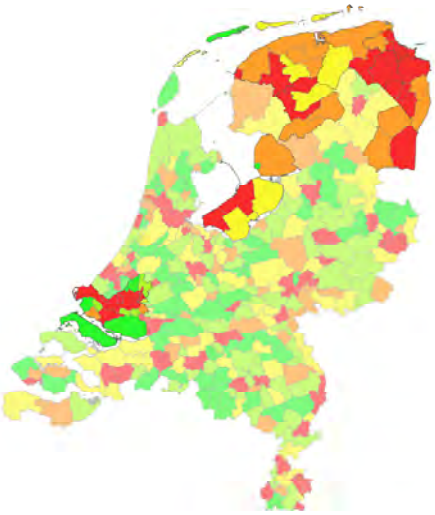

We hebben de gebruikelijke vormgeving in deze figuur op twee manieren aangepast. In de eerste plaats maken we gebruik van stoplichtkleuren om de verschillen scherper in beeld te brengen (rood=slecht, oranje=matig, groen=voldoende, geel/goud=goed). Daarnaast hebben we het regionale perspectief over de gemeentelijke indeling heen laten vallen. We lichten in de figuur die regio's uit die het beduidend minder goed doen dan andere regio's.

Het kaartje laat zien dat er grote verschillen bestaan in Nederland. Economische participatie, gemeten langs de vier hierboven genoemde dimensies is vooral een problematisch vraagstuk van de grote en middelgrote steden. Dat zijn de plekken waar we relatief de meeste langdurig werklozen, arme huishoudens etc. aantreffen. Overigens geldt vervolgens voor deze steden dat de verschillen tussen wijken/buurten binnen deze stad ook groot zijn . Daarnaast zien we ook dat er sprake is van een zekere geografische clustering. Grote delen van Groningen, Friesland, Zuidoost Drenthe, Flevoland, Groot Rijnmond en delen van Zuid-Limburg springen er negatief uit. Voor wie de regionaal economische ontwikkelingsgeschiedenis van Nederland kent wekt dit geen verbazing. Dit zijn regio's die al sinds jaar en dag te kampen hebben achterstandsproblemen. Het is zeer waarschijnlijk dat de voorraad economisch participatie in deze steden en regio's onder invloed van de coronacrisis verder zal verslechteren. De mate waarin dit zal gebeuren is in belangrijke mate afhankelijk van de samenstelling van de lokale en regionale economische structuur. Immers die samenstelling bepaalt of en zo ja in welke mate de lokale en regionale economie te lijden zal hebben van de gevolgen van de corona-crisis. Echter is regionaal economische groei niet alleen afhankelijk van de sectorale samenstelling van de bedrijvigheid. Deze is ook afhankelijk van wat regionaal

economen de regionale context of het regionale productiemilieu noemen. Het gaat dan om zaken als de samenstelling van de beroepsbevolking, een aantrekkelijk leefmilieu, een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, bereikbaarheid, agglomeratievoordelen etc. Deze factoren zijn in toenemende mate belangrijk bij het bepalen van de concurrentiekracht van regio's. Regio's die dit alles beter op orde hebben, hebben meer groeipotentieel dan regio's die dit minder hebben.

Naast een doorkijkje in de voorraad economische participatie kunnen we tevens een blik werpen op regionale economische prognoses. De impact van de coronacrisis op de lokale en regionale economie kan voorspeld worden met behulp van prognosemodellen die rekening houden met beide effecten. Rabobank heeft recentelijk een dergelijke prognose gemaakt voor Nederland van de regionaal economische groei onder invloed van de coronacrisis. De prognose maakt duidelijk dat alle regio's in Nederland hard getroffen worden, maar dat er ook grote verschillen zijn. Onderstaande kaart brengt de prognoseresultaten voor Nederland in beeld. Rabobank verwacht dat de economische krimp in het centrum van het land waarschijnlijk enigszins mee zal vallen (dat wil zeggen iets minder hard zal krimpen). Het zijn met name de industriegebieden in de perifere delen van Nederland die dit jaar de grootste krimp kunnen verwachten. Het zijn precies deze regio's die al sinds jaar en dag een achterblijvende economische groei hebben laten zien. Het zijn ook de regio's die naast de grote steden in onze duurzaamheidsmonitor de minst goede resultaten laten zien voor de voorraad economische participatie. Met de Rabobank voorspelling in de hand kunnen we dus constateren dat het waarschijnlijk is dat deze regio's wederom hard worden getroffen. En waar de grote steden vaak nog andere mogelijkheden voor economische ontwikkeling hebben is dat voor deze regio's veel minder het geval. De ontwikkelingsopgave voor deze regio's wordt derhalve alleen maar groter.

Duurzaam door!?

Met de duurzame ontwikkeling van Nederlandse gemeenten is het in de afgelopen jaren voorzichtig de goede kant opgegaan. Dit is vooral het gevolg van een sterke economische groei sinds 2015 en - in het verlengde daarvan - van een versterking van het economisch kapitaal. De groei van het ecologisch kapitaal vlakte daarentegen af en de groei van het sociaal-cultureel kapitaal is minder sterk dan die van het economische. De coronacrisis die ons sinds begin van dit jaar in de greep houdt, zorgt op korte en middellange termijn voor een moeizamer ontwikkelperspectief.

Gemeenten die zich bevinden in regio's die toch al achterblijven op duurzaamheidsgebied, krijgen het de komende periode naar verwachting moeilijker. Op ecologisch gebied is er wellicht als gevolg van verminderde economische activiteit op de korte termijn een kleine winst te behalen: minder uitstoot van stikstof en fijnstof, maar daar staat een (verwachte) moeizamere energietransitie tegenover. Om over de stikstof-, klimaat- en biodiversiteitscrisis maar niet te spreken. Ook sociaal-cultureel staan gemeenten voor een groot aantal uitdagingen: kraakt het toch al kwetsbare zorgsysteem in haar voegen, dreigt eenzaamheid voor sommige groepen in de samenleving (en niet alleen ouderen) en komt de onderlinge solidariteit (verder) onder druk te staan? Economisch maken diverse gemeenten al een terugval mee die nog wel even zal gaan duren.

Dit roept de vraag op of corona de showstopper is voor duurzame ontwikkeling op lokaal niveau? Breekt de in gang gezette positieve trend naar duurzaamheid in de knop, juist nu de samenleving voor grote duurzaamheidsuitdagingen staat? Hoe blijf je als gemeente in zo'n ingewikkelde situatie toch koersvast? Deze vraag is urgenter dan ooit. Op de werkvloer van de eerste overheid komen veel van de geschetste problemen immers samen. Terwijl deze problemen vragen om fundamentele keuzes, wordt de (financiële) uitgangsituatie voor het maken van de daarmee samenhangende keuzes er niet beter op. Veel gemeenten worstelen sinds de decentralisatie van taken op het terrein van jeugdzorg, werk en inkomen en zorg aan langdurig zieken en ouderen met de kosten van het sociaal domein. Deze blijken het koekoeksjong van de gemeentelijke begroting.

Verschillende onderzoeken geven aan de dat de financiële positie van gemeenten zeer zorgelijk is. Bewoners en bedrijven kunnen mogelijk de wrange vruchten plukken van deze kwetsbare positie in de vorm van een schraler wordend voorzieningenaanbod, hogere OZB en een slecht onderhouden buitenruimte. Daar komen nu extra kosten, gemiste inkomsten en extra risico's als gevolg van de coronacrisis bij. Zonder extra middelen zullen gemeenten gedwongen worden om pijnlijke keuzes te maken, waarbij de kans groot is dat de balans tussen People, Planet, Profit uit evenwicht raakt. Veel zal afhangen van de vraag of gemeenten de komende periode in staat zijn om – in overleg met de Rijksoverheid – te komen tot een structureel gezonde financiële positie.

Het moge duidelijk zijn: meer dan ooit is gemeentelijke stuurmanskunst gevraagd. Daarbij gaat het niet enkel om de juiste financieel-economische navigatie op korte termijn, maar ook om het zicht houden op de lange termijn horizon. De coronacrisis fungeert daarbij niet enkel als te obstakel, maar ook als kompas. Corona zorgt namelijk niet alleen voor gezondheidsproblemen en economische malaise, maar laat ook zien hoe creatief we zijn, hoe wendbaar, en hoeveel (solidaire) energie er in de samenleving zit. De economische groeivertraging die het gevolg is van corona maakt ons ook bewust van het belang van evidente ecologische en sociaal-culturele kwaliteiten (zoals schone lucht, cultuur, sociale verbondenheid, gezondheid). En van kwaliteit boven kwantiteit, van dichtbij boven veraf, van het belang van het lokale en regionale MKB boven footloose handelsondernemingen.

Met andere woorden: corona kan ook fungeren als contrastvloeistof voor de grote uitdagingen waar we als samenleving voor staan. Tenminste als we corona zien als moment van bewustwording en we bereid zijn om verder te kijken dan de dag van morgen. Corona zet mensen ook aan het denken over de samenleving en economie en hoe we die in de toekomst samen beter kunnen (in)richten. Juist nu niet verslappen zou het adagium voor gemeenten moeten zijn, waarbij nadrukkelijk korte termijn economische herstelmaatregelen verbonden dienen te worden aan de lange termijn transitie-agenda: groen, klimaatbestendig en sociaal inclusief. Een duurzaamheidsagenda dus, die oog heeft voor de verschillen in ontwikkelingsperspectief van mensen én van plekken op de gemeentekaart.

- MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE
- POLITIEKE PARTICIPATIE
- ECONOMISCHE PARTICIPATIE
- KUNST EN CULTUUR
- GEZONDHEIDSZORG
- GEZONDE LEEFSTIJL
- VEILIGHEID
- ONDERWIJS
- WOONOMGEVING
- WONEN

SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL

1 Sociaal-cultureel kapitaal

Binnen het sociaal-cultureel kapitaal zijn sociale rechtvaardigheid en maatschappelijke betrokkenheid kernbegrippen. Voor een sociaal en cultureel duurzame samenleving wordt het principe van sociale rechtvaardigheid ingevuld met gelijke kansen, vrijheid, brede toegankelijkheid van voorzieningen, gezondheid en veiligheid. Maatschappelijke betrokkenheid verwijst naar maatschappelijke, politieke en economische participatie van burgers. Burgers die zowel rechten, maar ook plichten hebben ten opzichte van zichzelf en de samenleving. Binnen het sociaal cultureel kapitaal draait het primair om de sociale interacties binnen een samenleving. Mensen ontwikkelen zich door te participeren in sociale netwerken. Die toegang tot netwerken wordt uitgedrukt met een begrip als 'sociaal kapitaal'. Sociaal kapitaal is belangrijk voor het welzijn van mensen én voor de economische productiviteit en groei.

Via sociale netwerken hebben mensen toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet kunnen bereiken. Zelfredzaamheid en samenredzaamheid spelen hierbij een belangrijke rol. De mate waarin individuen regie voeren over hun eigen leven en de mate waarin ze hun sociale netwerk hierbij kunnen en willen betrekken. Door te participeren ontmoet men elkaar en leert men elkaar kennen: 'onbekend maakt onbemind'. In wijken en buurten waar men elkaar niet kent en weinig van elkaar weet, bestaat weinig onderling vertrouwen tussen mensen. Hierdoor krijgt men sneller het gevoel in een onleefbare en onveilige omgeving te wonen. Naast vertrouwen in de medemens is er ook politiek en institutioneel vertrouwen. Daarbij gaat het om het vertrouwen in instituties zoals leger, overheid, pers, bedrijven en vertrouwen in de politiek. Culturele diversiteit is het vermogen van de samenleving om ruimte te bieden aan diverse culturele uitingsvormen en deze de kans te geven zich verder te ontwikkelen. Cultuur wordt gezien als een sociaal overdraagbaar systeem van concepten en ideeën die het denken en gedrag richting geven en is belangrijk voor het overeind houden en versterken van het sociale regeneratievermogen van een samenleving.

Naast de sociale en culturele hulpbronnen spelen ook de zogenaamde hulpbronnen in de omgeving een belangrijke rol. Deze zijn in tegenstelling tot de sociale hulpbronnen 'fysieker, tastbaarder' van aard. Ze hebben betrekking op de ruimtelijke verdeling van voorzieningen (in de breedste zin van het woord), mogelijkheden voor vervoer en de kwaliteit van de woonomgeving.

Wanneer we kijken naar de totaal score van het sociaal-cultureel kapitaal, te zien linksonder op de pagina, zien we vooral dat gemeenten in het noordoosten en zuidwesten van het land wat achterblijven. De hoogste scores komen voor in het midden en midden oosten van het land. De provincie Limburg vertoont daarnaast een wat lagere score dan de rest van het land terwijl de provincies Utrecht en Overijssel een hogere score laten zien. Het tweede kaartje, rechtsonder, laat de groei binnen het sociaal-cultureel kapitaal zien. Niet alle gemeenten vertonen een positieve ontwikkeling. Opvallend om te zien is dat met name gemeenten in het oosten van het land de grootste ontwikkeling doormaken binnen het sociaal-cultureel kapitaal terwijl in het westen een aantal gemeenten een negatieve ontwikkeling doormaken

VOORRADEN SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL

Maatschappelijke participatie
Politieke participatie
Economische participatie
Kunst en cultuur
Gezondheidszorg
Gezonde leefstijl
Veiligheid
Onderwijs
Woonomgeving
Wonen

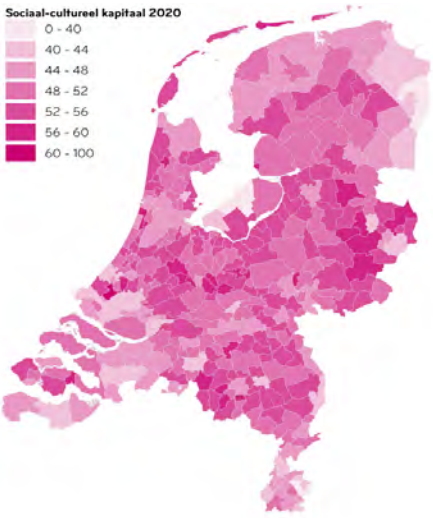

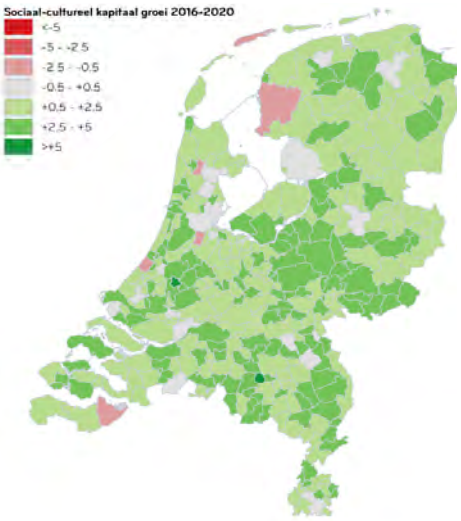

Maatschappelijke participatie

Mensen ontwikkelen zich door te participeren in netwerken. Daardoor krijgen ze toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet zouden kunnen bereiken. Dat kunnen netwerken zijn binnen kleine, min of meer gesloten eenheden (familie, klas, voetbalclub), maar ook grotere en meer open netwerken. Participatie in sociale netwerken is van belang voor het welzijn van mensen, maar ook voor economische productiviteit en groei.

Zoals op onderstaand beeld van Nederland te zien is, is de maatschappelijke participatie hoger in het oosten dan in het westen van het land en dan met name in Overijssel en Gelderland. Over de trendontwikkeling zijn geen significante uitspraken te doen. De korte termijn effecten van het coronavirus zijn wisselend. Een negatief effect op eenzaamheid en sociale contacten wordt verwacht terwijl juist een positief effect op het aantal vrijwilligers en mantelzorgers wordt voorspeld.

DOELEN

- Iedereen participeert in de samenleving via onderling verbonden netwerken.
- Burgers zijn betrokken bij de samenleving.
- Iedereen heeft het recht om zijn eigen identiteit en diversiteit te koesteren en uit te dragen, in woord en gedrag, zolang dit anderen niet beperkt om hetzelfde te doen.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Sociale cohesie	👍	=
Eenzaamheid		👎
Sociale contacten		👎
Actief in vereniging		=
Mantelzorg geven		👍
Vrijwilligers		👍
Vertrouwen		👎

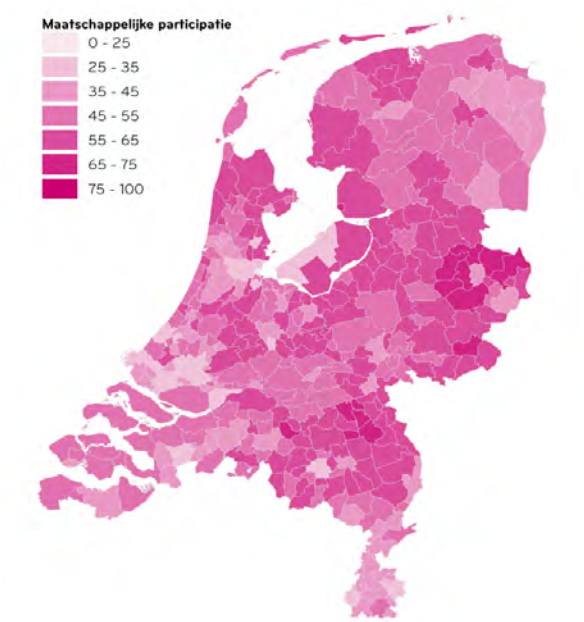

TOP 10

Tubbergen	69.8
Rijssen-Holten	69.6
Dinkelland	69.1
Wierden	68.6
Hellendoorn	68.4
Sint Anthonis	68.4
Boekel	68.1
Urk	66.8
Mill en Sint Hubert	66.8
Oost Gelre	66.7

Politieke participatie

Burgers participeren op verschillende manieren in de samenleving: sociaal, economisch, maar ook politiek. Politieke participatie draait om de mate waarin burgers betrokken zijn bij de besluitvorming die henzelf als individu en de samenleving als geheel aangaat. Interesse in of betrokkenheid bij politieke processen is een voorwaarde om zeggenschap te kunnen hebben i n politieke besluitvorming. Daarin speelt het vertrouwen dat de burger heeft in de politiek (met name de Tweede Kamer) een belangrijke rol.

Onderstaande kaart van Nederland laat vooral zien dat de politieke participatie in het midden van het land hoger is dan in het noorden en zuiden. Vooral in de provincies Utrecht en Noord-Holland wordt er veel geparticipeerd in de politiek. De duimpjes laten zien dat de opkomst bij de landelijk verkiezingen de afgelopen jaren een positieve trend vertoont. De voorspellingen zijn dat door het coronavirus het politieke vertrouwen licht stijgt evenals de opkomst bij de landelijke verkiezingen.

DOELEN

- Elke burger heeft zeggenschap in politieke besluitvorming die hem of haar en de samenleving en haar toekomst aangaat en heeft toegang tot de daarvoor noodzakelijke informatie.
- De burger heeft de (morele) plicht om gebruik te maken van de zeggenschap in politieke besluitvorming.
- De burger heeft vertrouwen in de politiek en haar instituties.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Opkomst landelijke verkiezingen	👍	👍
Opkomst gemeente raadsverkiezingen	=	=
Opkomst Europese verkiezingen		=
Opkomst Provinciale verkiezingen	=	=
Politiek actief		👍
Politiek vertrouwen		👍

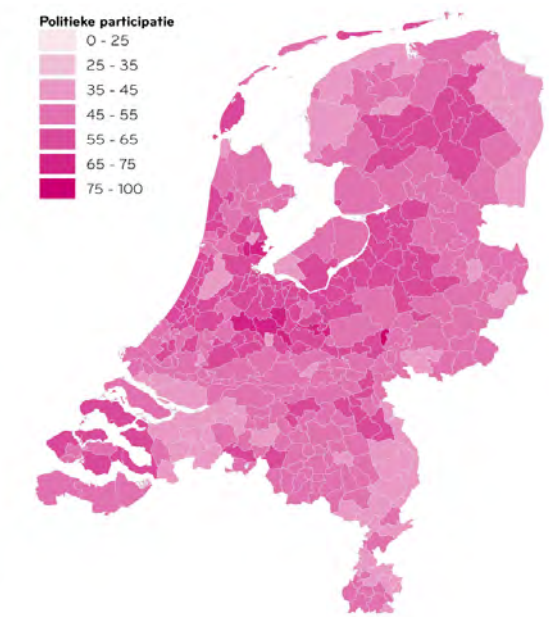

TOP 10

Rozendaal	75.4
Waterland	67.7
Woudenberg	66.7
Bunnik	66.6
Renswoude	66.5
Woerden	66.2
Landsmeer	65.9
Utrecht	65.6
Oegstgeest	65.5
De Bilt	65.3

Economische participatie

Het hebben van werk vormt één van de belangrijkste ordende principes in onze Westerse samenleving. Het biedt eerst en vooral aan de meeste burgers de mogelijkheid om inkomen te verwerven. Daarnaast kan het hebben van werk bijdragen aan de behoefte van mensen om zichzelf te ontwikkelen en biedt het toegang tot allerlei sociale netwerken.

De economische participatie van steden blijft wat achter bij de economische participatie van middelgrote of kleinere gemeenten. Met uitzondering van de Waddeneilanden blijft ook het noorden wat achter. Hoewel de langdurige werkloosheid is afgenomen, is het aantal huishoudens dat in armoede leeft landelijk toegenomen. Door de coronacrisis is de verwachting dat de voorraadscore sterk zal dalen de komende jaren.

DOELEN

- Burgers zijn in staat om zich economisch staande te houden.
- Er leeft niemand onder de armoedegrens.
- Iedereen heeft gelijke rechten op economische hulpmiddelen en toegang tot basisvoorzieningen en eigendomsrechten.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Langdurige werkloosheid	👍	👎
Arme huishoudens	👎	👎
Bijstand	=	👎
Vermogen huishoudens	👍	👎

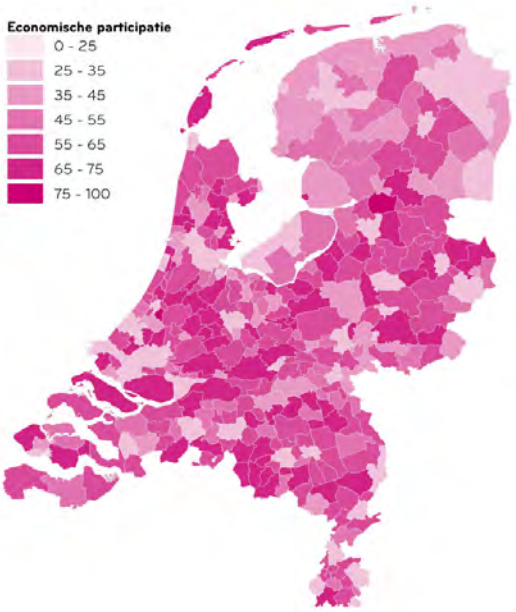

TOP 10

Staphorst	77.8
Zoeterwoude	76.0
Midden-Delfland	75.0
Eersel	74.7
Scherpenzeel	74.5
Rozendaal	74.4
Haaren	74.2
Molenlanden	74.1
Montfoort	74.0
Bunnik/Kapelle/Reusel-De Mierden	73.4

Kunst en cultuur

In brede zin kunnen kunst en cultuur gezien worden als dragers of uitingen van bestaande normen en waarden binnen het sociaal-culturele kapitaal. Het gaat daarbij over het beschermen, bewaren en opnieuw inbedden van in de tijd en ruimte vastgelegde culturele uitingen (erfgoed). De beschikbaarheid van kunst en cultuur in de omgeving heeft verschillende positieve effecten voor de lokale gemeenschap. Allereerst maakt het de woonomgeving aantrekkelijk voor de eigen bevolking. Daarnaast kan het een aanzuigende werking hebben op mensen van buiten de gemeente.
Voor de voorraad kunst en cultuur is er een algeheel lage score in Nederland met uitzondering van enkele (grote) gemeenten, dit komt met name door de aanwezigheid van culturele voorzieningen en werkgelegenheid in de grote gemeenten. Het coronavirus heeft naar verwachting grote impact op de kunst en cultuursector op korte termijn.

DOELEN

- Het culturele aanbod is voldoende groot, evenals de diversiteit.
- Het culturele erfgoed wordt beschermd en versterkt.
- Iedereen kan actief of passief deelnemen aan culturele uitingen of activiteiten.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Afstand podiumkunsten	=	👎
Afstand musea	=	👎
Culturele werkgelegenheid	=	👎
Cultuur landschap		=
Festivals		👎
Beschermde stads- en dorpsgezichten		=
Rijksmonumenten	=	=
Gemeentemonumenten		=

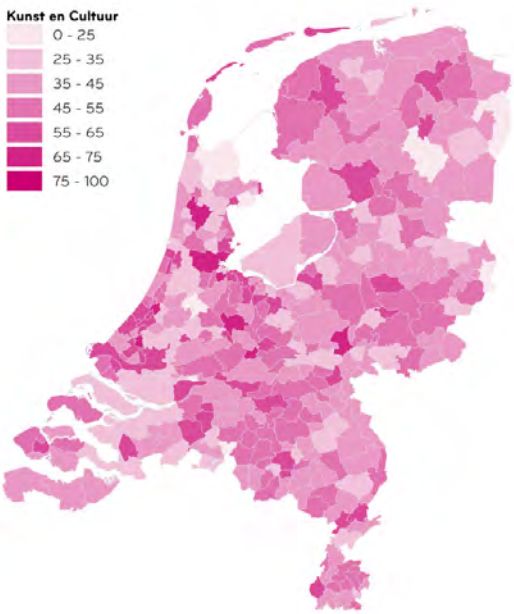

TOP 10

Leiden	73.2
Culemborg	68.2
Alkmaar	67.7
Arnhem	67.5
Utrecht	66.7
Delft	65.9
Amsterdam	65.6
Groningen	65.0
Haarlem	64.9
Vlieland	64.7

Gezondheidszorg

Eén van de voorwaarden voor een duurzame samenleving is een gezonde bevolking, zowel lichamelijk en psychisch. Kwalitatief goede en toegankelijke gezondheidszorg is een basisrecht. Het is dan ook zaak om de kwaliteit en toegankelijkheid van de collectieve gezondheidszorg te garanderen en te bewaren. Gezondheid is zowel een individueel als een collectief goed en een goede gezondheid draagt bij aan het welzijn en welbevinden van burgers.

De score voor gezondheid is relatief hoog in het midden van Nederland. We zien een duidelijk patroon waarin het noorden en zuiden achterblijven. Desondanks is er een licht positieve trend waarneembaar. Van de scores binnen de voorraad gezondheidszorg wordt een daling verwacht door het coronavirus de komende jaren.

DOELEN

- De bevolking is lichamelijk en geestelijk gezond.
- De bevolking voelt zich gezond.
- De gezondheidszorg is van goede kwaliteit en toegankelijk en betaalbaar voor iedereen.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
GGZ zorgkosten	👍	👎
Chronisch zieken		👎
Levensverwachting	👍	👎
Beoordeling eigen gezondheid		=
Medicijngebruik	👍	=
Afstand ziekenhuis	=	=
Afstand huisarts	=	=
Kwaliteit ziekenhuis	👍	=

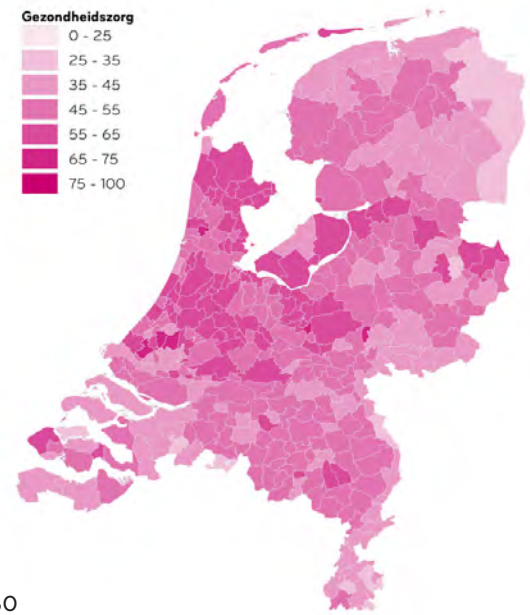

TOP 10

Rozendaal	69.7
Midden-Delfland	68.2
Lansingerland	67.6
Renswoude	66.1
Uitgeest	66.1
Pijnacker-Nootdorp	65.1
Koggenland	64.9
Teylingen	64.7
Aalsmeer	64.6
Staphorst/Beemster	64.5

Gezonde leefstijl

Eén van de voorwaarden voor een duurzame samenleving is een gezonde bevolking, zowel lichamelijk en psychisch. Een goede gezondheid draagt bij aan het welzijn en welbevinden van burgers. De verantwoordelijkheid voor een gezonde samenleving ligt deels bij de overheid die moet zorgen voor een goede en toegankelijke gezondheidszorg, maar zeker ook bij de individuele burgers die verantwoordelijk zijn voor een gezonde leefstijl. Leefstijl wordt in toenemende mate gerelateerd aan gezondheid. De inzet op preventieve gezondheidszorg neemt steeds grotere vormen aan in plaats van alleen op gevolgenbestrijding.

De score voor gezonde leefstijl blijft in heel Nederland wat achter. In de provincie Zeeland zitten de meeste gemeenten met inwoners met een betere leefstijl. Er zijn in Nederland nog steeds relatief veel mensen die roken en onvoldoende bewegen. Dit is geen regionaal maar een landelijk patroon. De korte termijn effecten van de coronacrisis worden negatief verwacht voor het aantal rokers en mensen met obesitas maar positiever voor het overmatig alcohol en drugsgebruik.

DOELEN

- Iedereen heeft een eigen verantwoordelijkheid voor een gezonde leefstijl.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Onvoldoende bewegen		👎
Beweegvriendelijke omgeving		=
Obesitas		👎
Roken		👎
Alcoholgebruik		👍
Drugsgebruik		👍

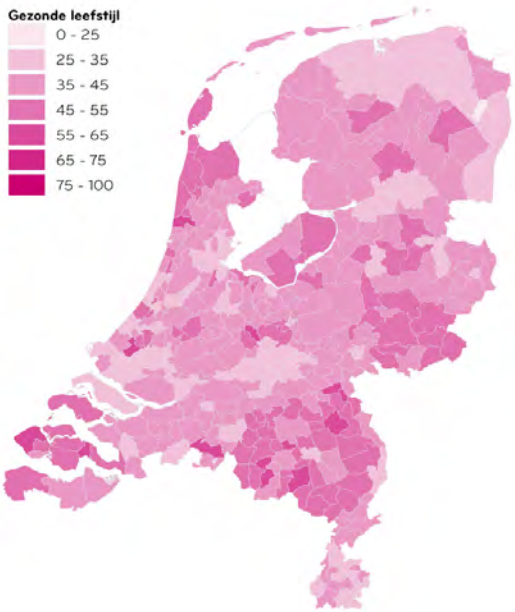

TOP 10

Sint Anthonis	62.5
Kapelle	61.1
Bunnik	60.3
Veere	59.6
Midden-Delfland	58.1
Heeze-Leende	57.4
Heumen	57.1
Eersel	56.6
Son en Breugel	55.9
Alphen-Chaam	55.9

Veiligheid

Zowel het individu als de samenleving hebben een bepaalde mate van veiligheid nodig om goed te kunnen functioneren. Veiligheid gaat over bescherming tegen geweld, criminaliteit of verkeersongevallen, maar ook over veiligheid in en rondom het huis. Het is zinvol om een onderscheid te maken tussen min of meer geobjectiveerde (on)veiligheid in termen van risico´s om ergens slachtoffer van te worden en de subjectieve beleving van veiligheid, het (on)veiligheidsgevoel.

De score op veiligheid is over het algemeen hoog met uitzondering van de grote gemeenten. De zogenoemde geobjectiveerde veiligheid is toegenomen met uitzondering van de verkeersveiligheid. De verwachting is dat het aantal delicten licht daalt maar dat er een toename zal zijn van het aantal verwarde personen door de coronacrisis.

DOELEN

- De kans om slachtoffer te worden van geweld, misbruik, misdaad en ongelukken is verwaarloosbaar.
- Iedereen voelt zich veilig.
- Iedereen kan aanspraak maken op rechtshandhaving.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Geweldsdelicten	👍	👍
Vermogensdelicten	👍	👍
Vandalisme	👍	👍
Kinderbescherming	👎	👎
Onveiligheidsgevoel	👍	=
Jeugdcriminaliteit	=	=
Verkeersonveiligheid	=	👍
Personen met verward gedrag	👎	👎
Reactietijd politie	=	=

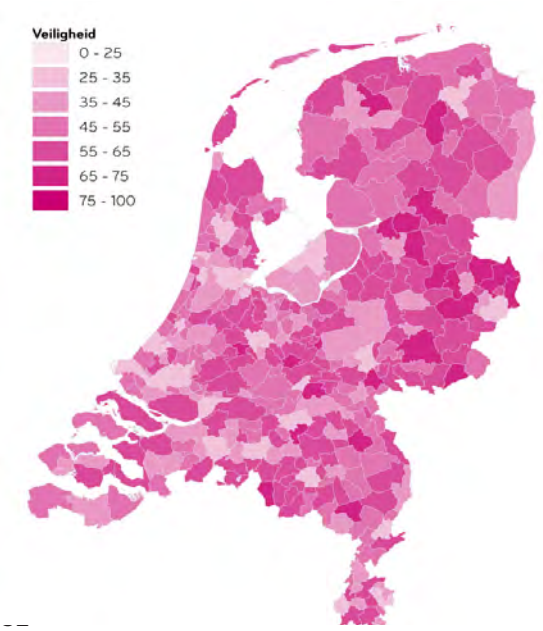

TOP 10

Tubbergen	74.0
Montfoort	71.3
Hellendoorn	70.9
Dalfsen	70.5
Staphorst	69.5
Losser	68.5
Renswoude	67.9
Zwartewaterland	67.8
Bronckhorst	67.7
Dinkelland	67.6

Onderwijs

Onderwijs is van groot belang voor de ontwikkeling van onze (kennis)samenleving en haar individuele burgers en is gericht op het overbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes.
Het onderwijs heeft drie hoofdfuncties: kwalificatie, selectie en allocatie en socialisatie. Formeel onderwijs vindt meestal plaats in bestaande onderwijsinstellingen, maar gebeurt uiteraard ook in meer informele setting zoals het gezin, de sportvereniging en het buurthuis. Om in te kunnen blijven spelen op de maatschappelijke behoeften en de behoeften van de arbeidsmarkt moet het onderwijs continu in ontwikkeling blijven.
Het onderwijs blijft vertoont geen grote regionale verschillen. Het noorden lijkt iets achter te lopen op de rest van Nederland. Alhoewel het gemiddelde opleidingsniveau landelijk een groei laat zien, voldoen de toegang en kwaliteit van het onderwijs nog niet altijd aan de huidige maatschappelijke behoefte. De coronacrisis heeft naar verwachting een negatief effect op het aantal schoolverlaters en het aantal leerlingen dat onvertraagd hun diploma haalt.

DOELEN

- Iedereen heeft toegang tot een kwalitatief goede vorm van onderwijs of scholing die past bij zijn of haar capaciteiten.
- Iedereen draagt er zorg voor dat zijn of haar competenties (blijven) aansluiten op maatschappelijke behoeften.
- Iedereen heeft minimaal een startkwalificatie.
- Het onderwijs sluit aan op de maatschappelijke behoefte.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Afstand tot basisschool	👎	=
Afstand tot voortgezet onderwijs	=	=
Opleidingsniveau bevolking	👍	=
Voortijdig schoolverlaters	👎	👎
Onvertraagd naar diploma	=	👎

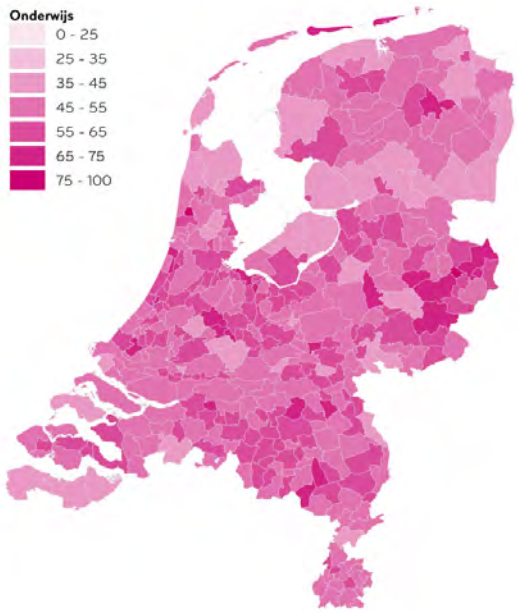

TOP 10

Borne	76.6
Heiloo	76.1
Schiermonnikoog	73.0
Midden-Delfland	72.5
Oegstgeest	71.9
Mill en Sint Hubert	69.3
IJsselstein	69.3
Geertruidenberg	69.2
Cranendonck	69.0
Heemstede	68.6

Woonomgeving

Het hebben van een prettige woonomgeving vormt in iedere samenleving een belangrijke voorwaarde om als burger te kunnen functioneren. Daarbij gaat het om meer dan het spreekwoordelijke dak boven het hoofd. Het gaat ook om de kwaliteit van de woonomgeving: veilig, gezond en waar publieke en dagelijkse voorzieningen in voldoende mate aanwezig zijn. Binnen deze voorraad is de aandacht gericht op de aanwezigheid van voorzieningen, de tevredenheid met de woonomgeving en de ervaren hinder in woonomgeving.

Het noordoosten van Nederland scoort over het algemeen hoger binnen de voorraad woonomgeving dan het zuidwesten. De tevredenheid met de woonomgeving is landelijk toegenomen al geven wel meer mensen aan te willen verhuizen binnen 2 jaar. Het coronavirus heeft naar verwachting een wisselend effect binnen de voorraad woonomgeving.

DOELEN

- Publieke en dagelijkse voorzieningen zijn bereikbaar en toegankelijk voor iedereen.
- Iedereen is tevreden met de woonomgeving waar hij of zij woont: veilig, aangenaam en gezond.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Verhuisgeneigdheid	👎	=
Tevredenheid woonomgeving	👍	👍
Tevredenheid winkels		👎
Afstand dagelijkse voorzieningen	=	=
Geluidhinder buren		👎
Geluidhinder wegverkeer		👍

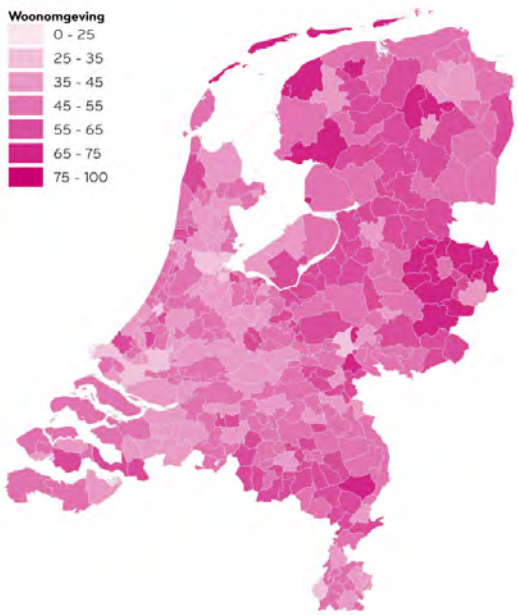

TOP 10

Ameland	74.1
Vlieland	73.7
Schiermonnikoog	73.3
Urk	72.5
Terschelling	71.6
Lingewaard	71.4
Berkelland	70.4
Rijssen-Holten	68.5
Dantumadiel	68.4
Oldenzaal /Hellendoorn	67.6

Wonen

Het hebben van goede huisvesting vormt in iedere samenleving een belangrijke voorwaarde om als burger te kunnen functioneren. Iedereen heeft recht op een kwalitatief goede en betaalbare woning. Binnen deze voorraad is aandacht voor de betaalbaarheid van woningen, de tevredenheid en de mate waarin er sprake is van woning verloop.

Zoals te zien is op onderstaande kaart is in heel Nederland de voorraad wonen goed. Dit heeft vooral te maken met de toegenomen transactie snelheid en de afname in leegstand. De krapte op de woningmarkt is in dit kaartje niet zichtbaar, maar bestaat wel degelijk regionaal.

DOELEN

- Iedereen is tevreden met de woning waar hij of zij woont: veilig, aangenaam en gezond.
- Iedereen heeft toegang tot een betaalbare woning van goede kwaliteit.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Migratiesaldo	👍	=
Leegstand woningen	👍	=
Betaalbare huurwoningen	=	=
Betaalbare koopwoningen	=	=
Tevredenheid woning	👎	👍
Transactiesnelheid	👍	=

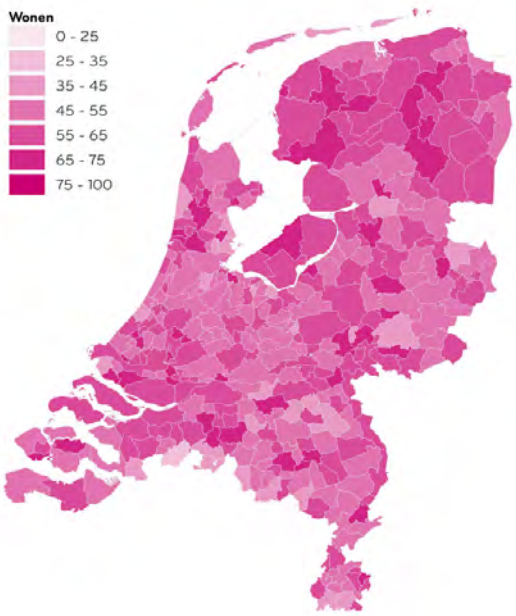

TOP 10

Beverwijk	72.6
Meppel	72.1
Tilburg	72.1
Gouda	72.0
Groningen	71.9
Ridderkerk	71.3
Doetinchem	71.3
Nissewaard	70.2
Zutphen	70.1
Waddinxveen	69.9

- BODEM
- WATER
- LUCHT
- EXTERNE VEILIGHEID EN HINDER
- NATUUR EN LANDSCHAP
- ENERGIE
- AFVAL EN GRONDSTOFFEN

ECOLOGISCH KAPITAAL

2 Ecologisch kapitaal

In het ecologisch kapitaal is de aandacht gericht op (het functioneren van) de verschillende ecosystemen. Deze dienen over voldoende veerkracht te beschikken om de natuurlijke en menselijke verstoringen op te kunnen vangen zonder dat dit leidt tot onherstelbare schade aan één van de vier ecosysteemfuncties: regulatiefunctie, habitatfunctie, productiefunctie en informatiefunctie. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen de functies die geleverd worden aan de natuur en aan de mens.

Er is gekozen voor een ecosysteembenadering waarbij de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde ecosysteemfuncties centraal staat. In de regulatiefunctie wordt gekeken naar het vermogen van de natuurlijke omgeving om bodem, water en lucht te zuiveren van verontreinigende stoffen. De regulatiefunctie staat aan de basis van de andere drie ecosysteemfuncties. Zo bepaalt de kwaliteit van de abiotische elementen bodem, water en lucht in sterke mate de mogelijkheden van de natuur die er kan gedijen, maar ook hoe goed de mens gebruik kan maken van bijvoorbeeld de bodem voor het verbouwen van landbouwgewassen.

De habitatfunctie is in eerste instantie gericht op het bieden van leefruimte aan planten en dieren. Daarbij wordt gekeken naar de kwaliteit van de natuur in de vorm van het voorkomen van planten en dieren (de biodiversiteit) en de kwantiteit van de natuur (oppervlakte natuurgebieden). De mens heeft haar eigen habitatfunctie voor een groot deel zelf vormgegeven met de gebouwde omgeving als resultaat. Binnen deze gebouwde omgeving vindt ook aantasting van de functie plaats met hinder en calamiteiten tot gevolg.

Door de informatiefunctie van het ecosysteem krijgt het ecosysteem een belevingswaarde voor de mens. Dit komt vooral tot uiting in recreatie, maar ook bijvoorbeeld in kennis over de natuur. De informatiefunctie van het ecosysteem komt terug in de voorraad natuur en landschap.

Binnen de productiefunctie kijken we naar het gebruik die de mens van de natuur maakt voor de winning van grondstoffen en energie. Het gebruik van grondstoffen is geoperationaliseerd door middel van de productie van afvalstoffen, waarbij het zowel gaat om minder afval te produceren en dat wat geproduceerd wordt nuttiger te gebruiken. In de voorraad energie wordt gekeken naar zowel het gebruik van energie als naar de manier waarop deze energie wordt opgewekt. Beide voorraden hebben een relatie met de schaarste aan grondstoffen en de klimaatverandering.

Binnen het ecologisch kapitaal zijn er grote verschillen tussen gemeenten in Nederland. In de zuidelijke en noordelijke provincies (met uitzondering van de Waddeneilanden) blijft het ecologisch kapitaal wat achter. De provincies Gelderland, Flevoland en Overijsel scoren goed. Vooral in de Randstad en grote industriegebieden is nog een inhaalslag te maken. Vrijwel alle gemeenten vertonen een positieve ontwikkeling. Enkele gemeenten waaronder de gemeenten in het waddengebied hebben echter een dalende score. Deze gemeenten scoren over het algemeen wel goed. Het verschil tussen gemeenten lijkt iets toe te nemen wat betreft de score op het ecologisch kapitaal.

VOORRADEN ECOLOGISCH KAPITAAL
Bodem
Water
Lucht
Externe veiligheid en hinder
Natuur en landschap
Energie
Afval en grondstoffen

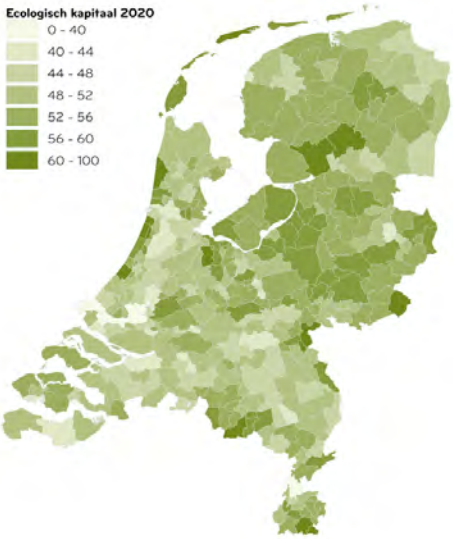

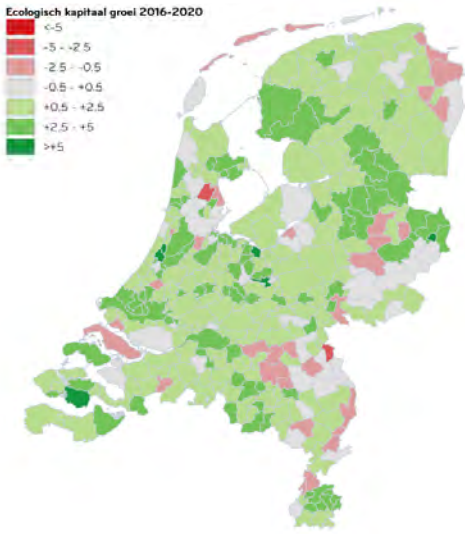

Bodem

De kwaliteit van de bodem heeft betrekking op de bovenste grondlaag waarin menselijke en biologische processen plaatsvinden. Door veranderingen in de structuur en verontreinigingen van deze grondlaag kunnen deze processen verstoord raken. Een te veel aan bepaalde stoffen leidt tot onder andere vermesting, verzuring en de verspreiding van milieugevaarlijke stoffen zoals zware metalen en bestrijdingsmiddelen.

De kwaliteit van de bodem is vooral goed in het noorden en zuidwesten van het land. Door de voortgaande bodemsanering neemt het aantal humane spoedlocaties af. Het coronavirus heeft naar verwachting geen korte termijn effect binnen de voorraad bodem.

DOELEN

- De bodem is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- De structuur van de bodem is zodanig dat de draagkracht en buffercapaciteit behouden blijven

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Humane spoedlocaties	=	=
Ecologische spoedlocaties		=
Verspreiding spoedlocaties		=
Stikstof depositie	=	=
Verhard oppervlakte		=

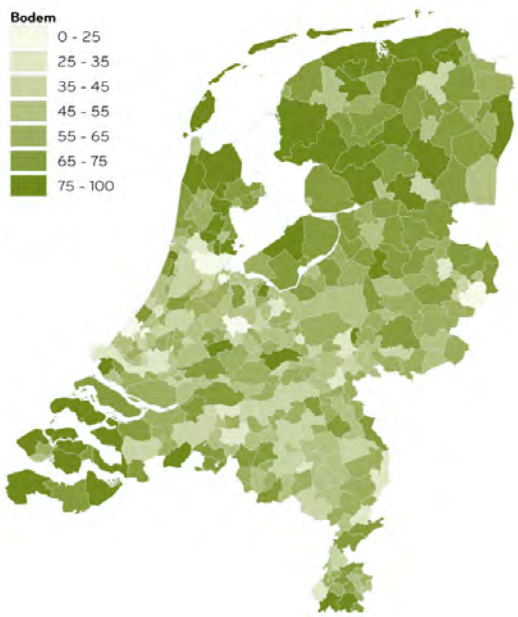

TOP 10	
Vlieland	90.5
Terschelling	88.6
Schiermonnikoog	88.0
Ameland	86.9
Texel	86.5
Noord-Beveland	86.3
Sluis	85.5
Loppersum	84.4
Beemster	83.9
Veere	83.9

Water

Schoon water is belangrijk voor het in stand houden van leven. Zowel de mens als de natuur maken gebruik van oppervlakte- en grondwater. In de praktijk van gemeenten kijken we vooral naar de kwaliteit van oppervlaktewater. Deze kwaliteit wordt beïnvloed door de aanwezigheid van verontreinigende stoffen. Daarnaast wordt gekeken naar het voorkomen van natuurlijk leven in het oppervlaktewater.

In de voorraad water scoren gebieden met veel intensieve veehouderij en laaggelegen poldergebieden lager. Er is ook duidelijk een scheiding tussen noord en zuid waarneembaar. De trends bij indicatoren voor waterkwaliteit laten een wisselend beeld zien. Het coronavirus heeft naar verwachting geen korte termijn effect binnen de voorraad water.

DOELEN

- Aquatische ecosystemen worden behoed voor verdere achteruitgang en worden beschermd en verbeterd.
- Het oppervlaktewater is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- Het grondwater is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- Er is voldoende water voor de natuur en menselijke activiteiten, doordat water voldoende wordt vastgehouden en de mens efficiënt gebruik maakt van het beschikbare water.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Kwaliteit waterflora	=	=
Kwaliteit visstand	=	=
Kwaliteit macrofauna	=	=
Fysisch-chemische kwaliteit	👍	=
Prioritaire stoffen	👍	=
Specifiek verontreinigde stoffen	👎	=
Emissies stikstof	=	=
Emissies fosfaat	=	=

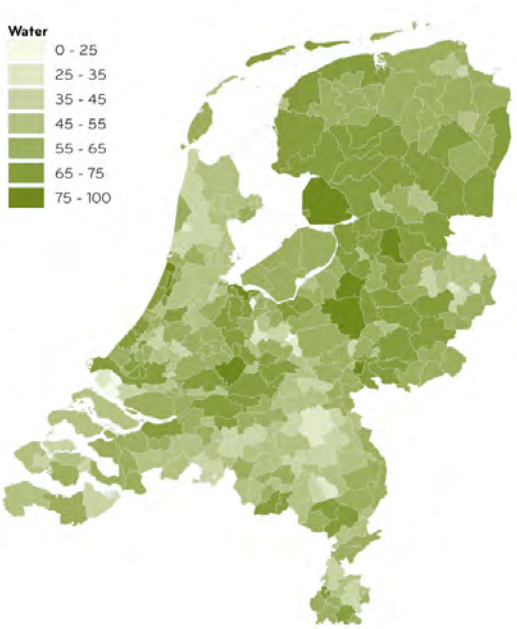

TOP 10	
Hillegom	80.7
Noordoostpolder	80.5
Gooise Meren	79.8
Vijfheerenlanden	79.4
Bloemendaal	79.2
Apeldoorn	79.0
Dalfsen	77.8
Epe	76.9
Duiven	76.9
Molenlanden	74.6

Lucht

De kwaliteit van lucht heeft invloed op de gezondheid van mensen en de ontwikkeling van de natuur. De luchtkwaliteit wordt beïnvloed door emissies die vrijkomen bij vrijwel alle menselijke activiteiten. Belangrijke emissiebronnen zijn industrie, verkeer en landbouw. Schade aan de gezondheid ontstaat door zowel kortdurende blootstelling aan hoge concentraties van vervuilende stoffen als door langdurige blootstelling aan relatief lage concentraties.

De voorraad lucht scoort gemiddeld over het land gezien laag. Dit komt vooral door de, ten opzichte van de doelstellingen, hoge uitstoot van koolstofdioxide. De emissies van stikstofoxiden en fijnstof nemen af, wat bij stikstofoxiden ook leidt tot een trendmatige verlaging van de concentraties. Het coronavirus heeft naar een positief effect op de emissies.

DOELEN

- De gemeente is klimaatneutraal doordat emissies van broeikasgassen gereduceerd zijn.
- De lucht is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Emissie koolstofdioxide	=	👍
Emissie stikstofoxiden	👍	👍
Emissie fijnstof	👍	👍
Emissie NMVOS	=	👍
Concentratie fijnstof	👍	=
Concentratie stikstofoxiden	👍	=
Concentratie ozon	👎	=

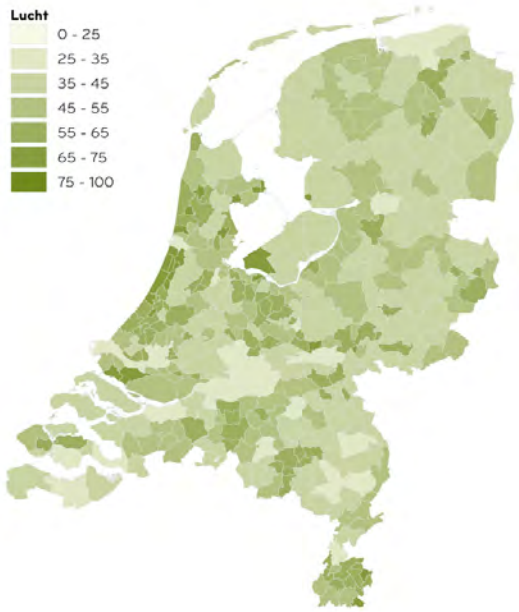

TOP 10

Zandvoort	71.2
Purmerend	71.1
Stede Broec	70.2
Voorschoten	68.6
Heemstede	67.8
Hoorn	67.8
Hillegom	67.7
Lisse	67.6
Katwijk	67.3
Enkhuizen	67.3

Externe veiligheid en hinder

De voorraad externe veiligheid en hinder gaat vooral over de vraag of de burger in zijn/haar dagelijks functioneren overlast ondervindt in de vorm van licht, geluid of externe risico's. Daarbij kijken we zowel naar de meetbare als naar de ervaren overlast. Risico's worden gevormd doordat mensen slachtoffer kunnen worden van een (natuur)ramp. Overlast en risico's kunnen leiden tot fysieke of psychische gezondheidsklachten.

Het risico op hinder en calamiteiten is vooral hoog in de dichtbevolkte gebieden van de Randstad. Daarnaast is in noordoost Groningen de invloed van aardbevingen zichtbaar. De huidige coronacrisis heeft naar verwachting geen effect binnen de voorraad externe veiligheid en hinder.

DOELEN

- Er vindt geen verstoring (in de vorm van geluid, geur of licht) plaats die schadelijk is voor mens of natuur.
- De kans dat er slachtoffers vallen en/of (grootschalige) economische schade optreedt bij een calamiteit is minimaal.
- De effecten van klimaatverandering zijn beheersbaar doordat voldoende maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn genomen.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Geluidbelasting		=
Lichtbelasting	=	=
Hittestress		=
Aardbevingen	=	=
Wateroverlast		=
Overstromingen	=	=
Risico bedrijven	=	=

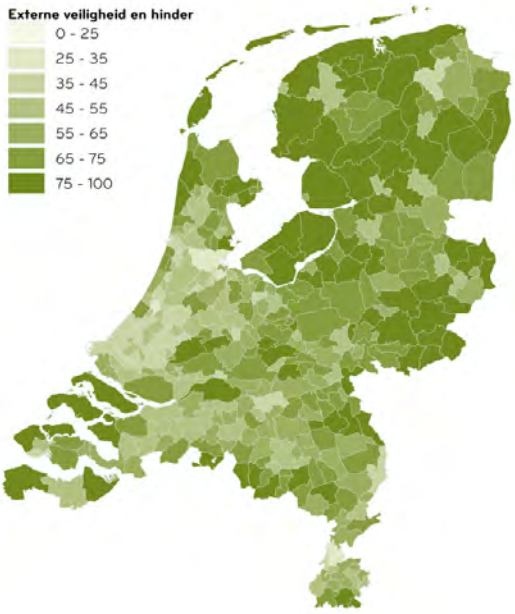

TOP 10

Schiermonnikoog	99.2
Vlieland	99.1
Ameland	97.8
Terschelling	96.0
Texel	93.3
Borger-Odoorn	91.1
Dantumadiel	90.8
Dronten	90.0
Noord-Beveland	89.2
Sluis	88.2

Natuur en landschap

In de voorraad natuur en landschap staat het behoud van de natuurlijke biodiversiteit en de recreatieve functie voor de mens centraal. Daarbij wordt gekeken naar de kwantiteit en kwaliteit van de natuur.

De voorraad natuur en landschap laat duidelijke smalle stroken met goede scores langs de kust, oostgrens en langs de stuwwallen bij de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug zien. De huidige corona crisis heeft naar verwachting geen effect op de indicatoren binnen de voorraad natuur en landschap.

DOELEN

- In (natuurlijke) biotopen is een natuurlijke en gebalanceerde verscheidenheid aan plant- en diersoorten aanwezig.
- Het landschap is aantrekkelijk en bereikbaar voor mensen om er te kunnen ontspannen en recreëren.
- Natuurgebieden zijn voldoende groot en met elkaar verbonden zodat populaties in stand gehouden worden er en uitwisseling van soorten plaats kan vinden.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Rode lijst soorten		=
Soortenrijkdom		=
Natuurlijkheid landschap		=

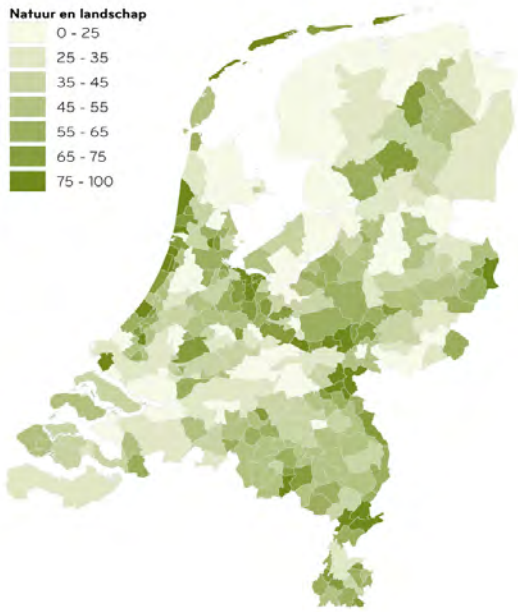

TOP 10	
Bloemendaal	91.4
Zandvoort	88.6
Schiermonnikoog	87.7
Mook en Middelaar	87.3
Wassenaar	86.7
Renkum	83.4
Terschelling	82.9
Vlieland	82.1
Laren	80.8
Bergen	80.7

Energie

Energie is van belang voor het functioneren van onze samenleving. Het energiesysteem is aan het veranderen als gevolg van zorgen rondom klimaatverandering en de beschikbaarheid van fossiele brandstoffen. Dit geeft noodzaak om zuiniger om te gaan met energie en te zoeken naar alternatieve en hernieuwbare bronnen van energie.

Bij de voorraad energie staan we over het hele land gezien nog ver af van de doelstellingen uit het klimaatakkoord. Grote steden doen het wat beter vanwege het lagere gemiddelde energiegebruik in huishoudens, maar deze verschillen zijn minimaal. De trends in energiegebruik en duurzame energie zijn duidelijk positief. Het gas- en elektriciteitverbruik van huishouden neemt naar verwachting iets toe.

DOELEN

- Alle geconsumeerde energie is afkomstig uit hernieuwbare bronnen en voor zover mogelijk afkomstig uit de eigen regio.
- Huishoudens gebruiken zo min mogelijk energie.
- Bedrijven en organisaties richten hun gebouwen en processen zo in dat energiegebruik zo laag mogelijk en efficiënt is.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Gasverbruik huishoudens	👍	👎
Elektriciteitsverbruik huishoudens	👍	👎
Gasverbruik bedrijven	👍	=
Elektriciteitsverbruik bedrijven	👍	=
Zonnepanelen	👍	=
Windenergie	=	=
Energielabel woningen	👍	=
Duurzame energie	👍	=

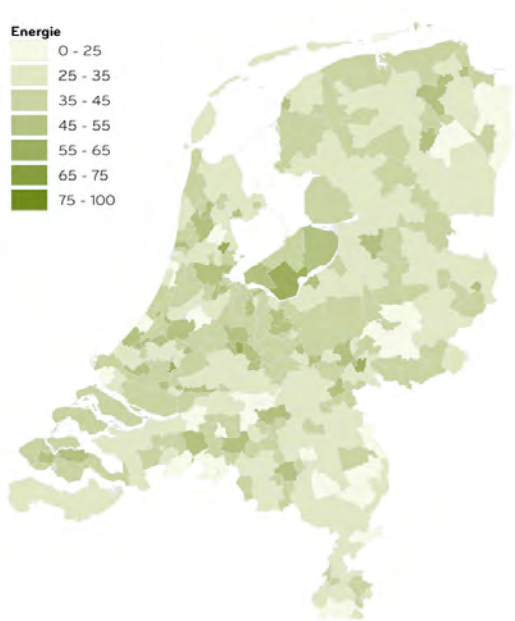

TOP 10	
Duiven	63.8
Nieuwegein	62.5
Capelle aan den IJssel	58.3
Purmerend	55.3
Zeewolde	55.3
Almere	53.8
Zwolle	53.2
Tilburg	52.3
Amsterdam	51.8
Amersfoort	51.7

Afval en grondstoffen

De hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner is verviervoudigd sinds 1950. Deze berg afval moet op één of andere manier verwerkt worden. Het nuttig toepassen van afvalstoffen spaart grondstoffen én energie uit. Hierdoor vermindert onder meer de uitstoot van CO_2. Ook hoeft er minder afval te worden verbrand of gestort. Dat leidt weer tot minder nadelige milieueffecten.

De voorraad afval scoort vooral goed in het (zuid)oosten van het land. Gemiddeld gezien wordt er steeds meer afval gescheiden ingezameld, wel blijft het totaal aan huishoudelijk afval ongeveer gelijk. Op de indicatoren binnen de voorraad afval en grondstoffen worden geen korte termijn effecten verwacht van de coronacrisis.

DOELEN

- Het vrijkomen van afval wordt zoveel mogelijk beperkt en het afval dat vrijkomt, wordt zo veel mogelijk gescheiden ingezameld zodat het verwerkt en gerecycled kan worden.
- Consumenten maken efficiënt gebruik van producten onder andere door middel van hergebruik en levensduurverlenging.
- Bedrijven maken efficiënt gebruik van grondstoffen en zetten waar mogelijk secundaire grondstoffen in.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Totaal huishoudelijk afval	=	=
Fijn huishoudelijk restafval	👍	=
Grof huishoudelijk restafval	=	=
Scheiding fijn afval	👍	=
Scheiding grof afval	👍	=

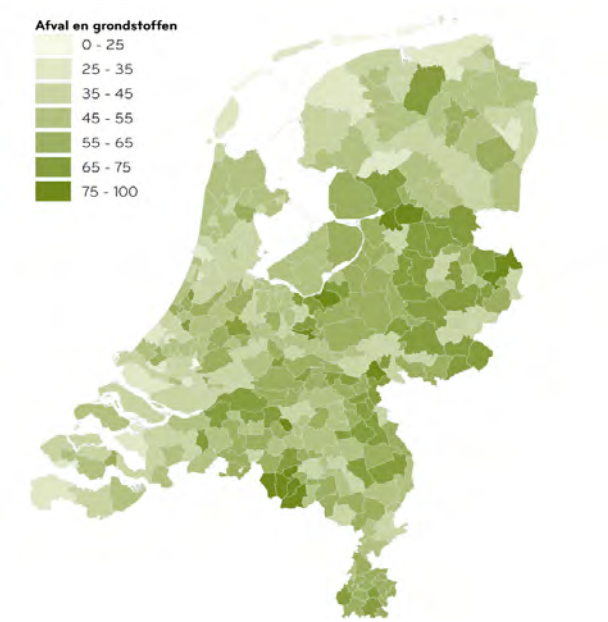

TOP 10

Reusel-De Mierden	85.5
Zwartewaterland	82.8
Eersel	78.9
Putten	78.9
Bladel	78.0
Woudenberg	77.7
Bergeijk	76.6
Staphorst	76.2
Vught	75.6
Dinkelland	75.6

Geerpark

- ARBEID
- RUIMTELIJKE VESTIGINGSVOORWAARDEN
- CONCURRENTIEVERMOGEN
- KENNIS
- INFRASTRUCTUUR EN BEREIKBAARHEID

ECONOMISCH KAPITAAL

3 Economisch kapitaal

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Het begrip is dus aanzienlijk breder dan het begrip materiële welvaart in de vorm van inkomen en consumptie. Essentieel is dat keuzes gemaakt moeten worden over de inzet van eindige middelen: een keuze voor het één gaat doorgaans ten koste van iets anders.

In de visie van Telos op duurzame ontwikkeling wordt reeds rekening gehouden met deze principes, middels de opbouw van het driekapitalen model. Voor het economisch kapitaal wordt derhalve de focus gelegd op de bevordering van welvaart in enge zin.

Binnen het economisch kapitaal staat het functioneren van de regionale economie centraal. De focus is gericht op behoud en versterking van het vermogen van een regio om voldoende inkomen te genereren. Of een regio daar ook daadwerkelijk in slaagt, is afhankelijk van de vraag of de regio als gebied én de bedrijven in de regio er in slagen zich in de internationale concurrentiestrijd een goede uitgangspositie te verwerven. Het concurrerend vermogen van een regio wordt in belangrijke mate bepaald door het samenspel van de economische structuur en het regionale vestigingsklimaat, waaronder ook het beschikbare arbeidskapitaal in de regio valt.

Niet alleen de behoeften en de waardering van het bedrijfsleven van het regionale productiemilieu zijn aan veranderingen onderhevig, dat geldt ook voor het regionale productiemilieu zelf. Dat is geen statisch geheel. Aanleg van wegeninfrastructuur ontsluit nieuwe gebieden, investeringen in de kennisinfrastructuur verhoogt de aantrekkelijkheid van de regio voor kennisintensieve bedrijven, verbeteringen in het woon- en leefklimaat maakt een regio aantrekkelijker dan woonplaats voor werknemers. Het ter beschikking stellen door regionale overheden van investeringspremies aan bedrijven heeft invloed op de locatiekeuze van bedrijven en op de waardering van reeds gevestigde bedrijven van hun huidige locatie. Op veel plaatsen in Nederland zijn inmiddels herstructurerings- of transformeringstrajecten gestart.

De resultaten van het economisch kapitaal laten zien dat vooral de gemeenten in en rondom de Randstad en in toenemende mate in Noord-Brabant en Groningen de grootste economische motoren van ons land zijn. Ook binnen het economisch kapitaal vertonen bijna alle gemeenten een positieve ontwikkeling. De ongelijkheid tussen gemeenten neemt licht toe. Vooral omdat gemeenten met een negatieve ontwikkeling ook gemeenten zijn die relatief laag scoren.

VOORRADEN ECONOMISCH KAPITAAL

Arbeid
Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden
Concurrentievermogen
Kennis
Infrastructuur en bereikbaarheid

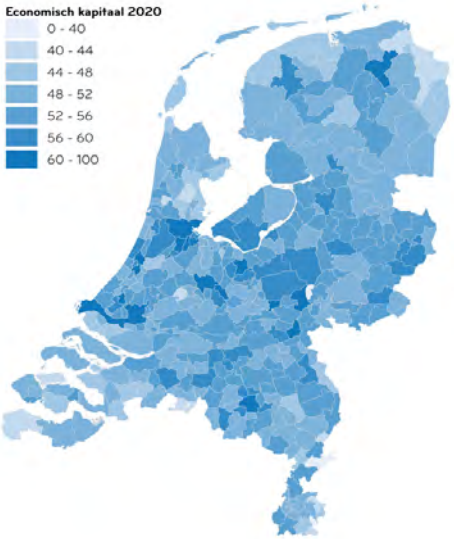

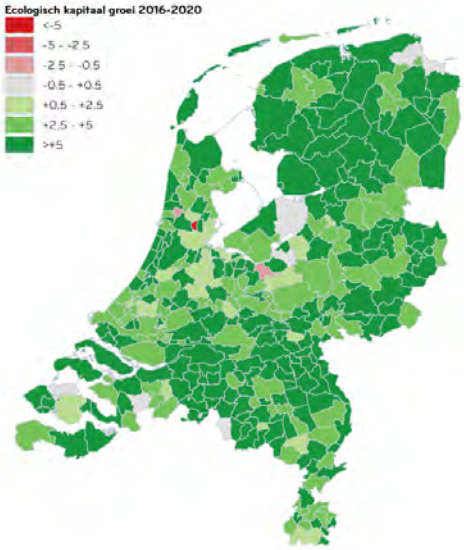

Arbeid

Arbeid refereert aan het vermogen van de mens om een bijdrage te leveren aan het productie-proces van goederen en diensten. De kwaliteit (kennis, ervaring, creativiteit) en de (kwantitatieve) beschikbaarheid van mensen die kunnen en willen werken is dan ook een cruciale economische factor.

De voorraad arbeid scoort gemiddeld en laat weinig regionale verschillen zien. De voorraad ontwikkelt zich in de goede richting. Het noord- en zuidoosten van het land hebben de grootste uitdagingen te verwerken in deze voorraad. De huidige coronacrisis heeft naar verwachting een negatieve impact op de werkloosheid, werkgelegenheidsfunctie en de jeugdwerkloosheid.

DOELEN

- De vraag naar en het aanbod van arbeid zijn in evenwicht, kwalitatief en kwantitatief
- Het arbeidspotentieel van de totale potentiële beroeps-bevolking wordt benut.
- Werk is gezond: arbeidsomstandigheden zijn goed en langdurig ziekteverzuim en uitstroom t.g.v. arbeids-ongeschiktheid worden voorkomen.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Werkloosheid	👍	👎
Werkgelegenheidsfunctie	=	👎
Benutting arbeidspotentieel	👍	👎
Arbeidsongeschiktheid	👍	=
Vergroening	=	=
Jeugdwerkloosheid	👍	👎
Demografische druk	👎	=

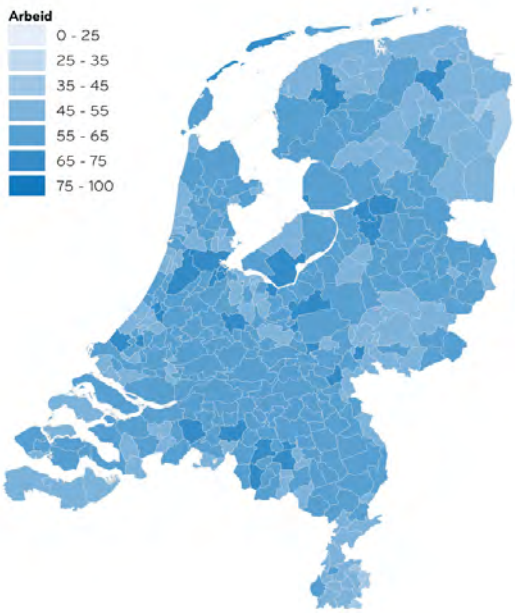

TOP 10

Vlieland	72.9
Utrecht	72.6
Renswoude	70.7
Terschelling	69.8
Diemen	69.7
Leiden	69.5
Zoeterwoude	68.9
Urk	68.5
Eindhoven	68.4
Haarlemmermeer	68.3

Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden

De beschikbaarheid, segmentatie en kwaliteit van bedrijventerreinen en de beschikbaarheid en kwaliteit van bedrijfsruimten en kantoorgebouwen. Bedrijventerreinen worden meegenomen als kapitaalgoed, ze fungeren immers niet als een directe input in het productieproces, maar als randvoorwaarde voor het goed functioneren van de regionale economie.

Vrijwel alle Nederlandse gemeenten scoren, ondanks de geringe groei binnen de voorraad ruimtelijke vestigingsvoorwaarden, relatief hoog. Er is een vrij divers patroon waarneembaar op onderstaande kaart. De leegstand neemt naar verwachting toe de komende jaren als gevolg van de coronacrisis.

DOELEN

- Er is voldoende ruimte (terreinen, bedrijfspanden) beschikbaar voor vestiging van bedrijven.
- De beschikbare ruimte voor bedrijvigheid wordt optimaal beheerd.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Voorraad bedrijventerreinen	👎	=
Netto-bruto verhouding bedrijventerreinen		=
Verouderd bedrijventerrein		=
Leegstand winkelruimte	=	👎
Leegstand kantoorruimte	=	👎

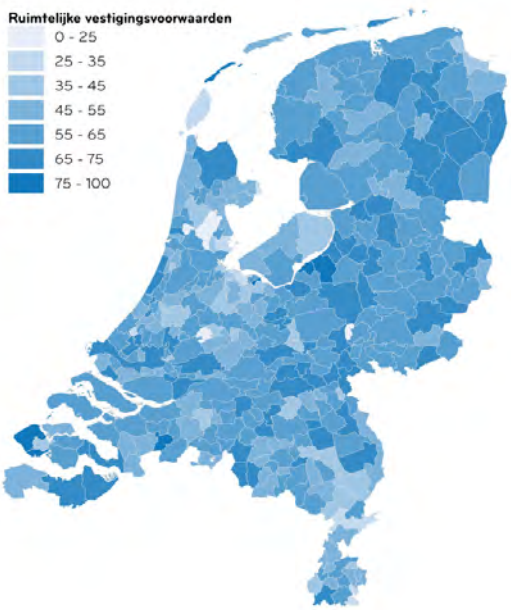

TOP 10

Vlieland	82.7
Vlissingen	78.9
Harderwijk	78.4
Veere	78.3
Blaricum	76.0
Rucphen	75.3
Nunspeet	75.2
Wageningen	74.9
Midden-Delfland	74.1
Coevorden	74.1

Concurrentievermogen

De kracht van een lokale en regionale economie wordt in belangrijke mate bepaald door de in die gemeente/regio aanwezige bedrijvigheid. De samenstelling moet zodanig zijn dat deze economische groei kan genereren, maar ook conjuncturele schokken kan opvangen. Daarnaast moet er sprake zijn van voldoende dynamiek en vernieuwing.

De totale score op concurrentievermogen blijft wat achter. Alhoewel de onderlinge verschillen niet groot zijn, scoort de Randstad hoger. Het BRP is de afgelopen jaren toegenomen binnen vrijwel alle Nederlandse gemeenten. Het aantal starters neemt naar verwachting af door de huidige coronacrisis evenals de toename van het aantal opheffingen.

DOELEN

- De economische structuur is dynamisch en veerkrachtig in het licht van veranderende marktomstandigheden, mede door de komst van startende ondernemingen en zich nieuw vestigende ondernemingen.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
• BRP per hoofd	👍	👎
• Aandeel starters	=	👎
• Opheffingen	=	👎
• Snelgroeiende bedrijven	👍	👎

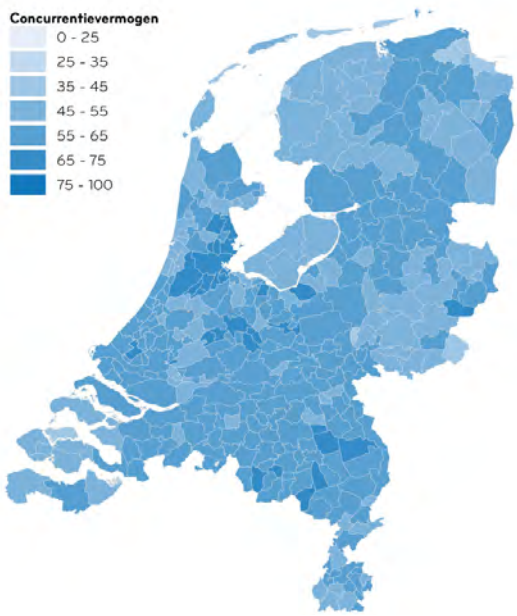

TOP 10

Ouder-Amstel	74.2
Beemster	73.1
Waterland	73.0
Amstelveen	71.2
Woudenberg	69.9
Amsterdam	69.9
Edam-Volendam	69.7
Diemen	69.1
Landsmeer	68.9
Oostzaan	68.9

Infrastructuur en bereikbaarheid

In onze 'hoog mobiele' samenleving speelt bereikbaarheid en de daarbij behorende infrastructuur in al zijn verschijningsvormen een steeds crucialere rol. Dat geldt niet alleen voor het economisch functioneren van onze samenleving, maar evenzogoed voor het sociaal functioneren.

De voorraad infrastructuur en bereikbaarheid is nog niet op het gewenste niveau. Hoewel het aantal schone voertuigen en laadpalen sterk stijgend is, zijn we nog lang niet waar we zijn willen. Nederland heeft hier nog een lange weg in te gaan. Naar verwachting wordt de komende jaren minder geïnvesteerd in duurzame mobiliteit.

DOELEN

- Bedrijven, voorzieningen, instellingen en economische centra zijn goed bereikbaar, dan wel ontsloten via de weg, het spoor, het water, de lucht en de ICT.
- Mensen hebben toegang tot betrouwbare en duurzame vervoersmogelijkheden.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Ontsluiting treinstations	=	=
Ontsluiting hoofdwegen	=	=
Afstand bushalte		=
Laadpalen	👍	=
Schone voertuigen particulieren	👍	👎
Schone voertuigen bedrijven	👍	👎
Glasvezel	👍	=
Filezwaarte		👍
Ontsluiting bedrijven		=
Fietsklimaat		=

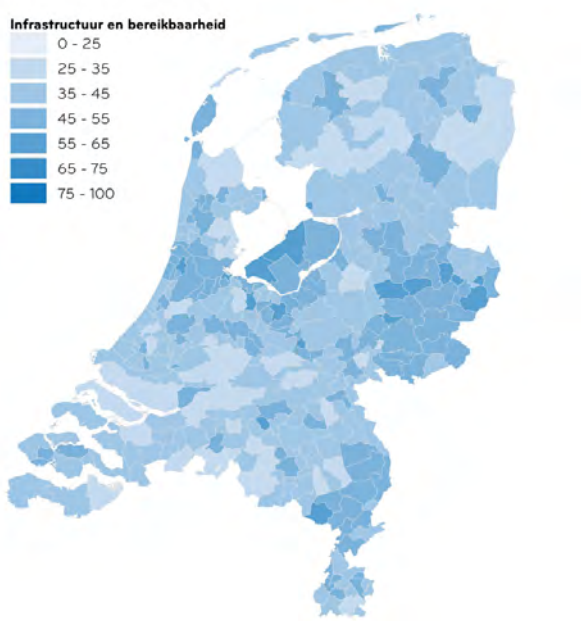

TOP 10

Almere	62.5
Haarlem	59.7
Borne	58.1
Diemen	57.8
Rijssen-Holten	57.8
Deventer	57.7
Vught	57.5
Urk	57.3
Lelystad	56.9
Enschede	56.8

Kennis

Bij de voorraad kennis gaat het primair om de kennis die gebruikt wordt in het productie-proces. Onderscheid tussen kennis die arbeidskrachten bezitten (human capital), en kennis die opgesloten zit in kapitaalgoederen. Voor het op peil houden van het kennisniveau van bedrijven en beroepsbevolking is een goede kennisinfrastructuur noodzakelijk.

Zoals te zien is op onderstaand kaartje, zijn er grote verschillen tussen de gemeenten binnen de voorraad kennis. Grote gemeenten en gemeenten rondom de Randstad scoren beduidend beter. Het aantal hoogopgeleiden neemt toe landelijk gezien. De werkgelegenheid in de hightech industrie neemt naar verwachting toe terwijl die in de creatieve sector afneemt door de coronacrisis.

DOELEN

- De kennisinfrastructuur, zowel in bedrijven als in het hoger onderwijs, is van een hoog niveau en ondersteunt de bedrijvigheid.
- Het creatieve, adaptieve en innovatieve vermogen van werknemers en werkgevers van en in bedrijven en organisaties als geheel, wordt voortdurend versterkt.
- Investeringen van bedrijven zijn gericht op voortdurende vernieuwing van producten, productieprocessen en dienstverleningsprocessen, opdat de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is.

HOE METEN WE DIT

indicator	trend	invloed corona
Aandeel hoogopgeleiden	👍	=
Capaciteit WO/HBO	👍	=
Creatieve industrie	=	👎
High- en mediumtech werkgelegenheid	=	👍

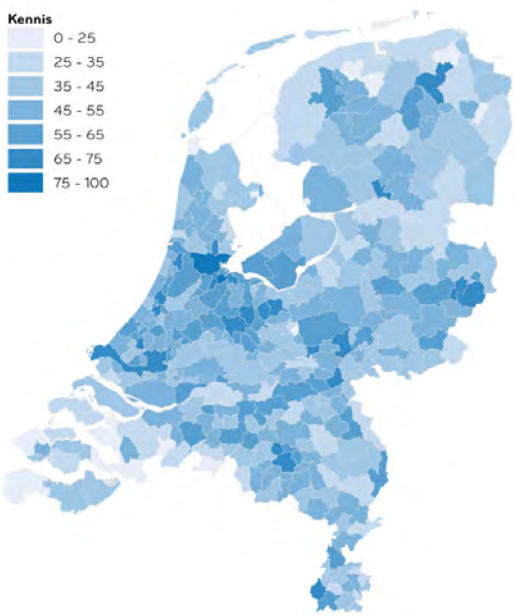

TOP 10

Amsterdam	76.7
Leiden	74.4
Utrecht	73.6
Delft	72.8
Nijmegen	71.7
Eindhoven	71.3
Rotterdam	71.2
Groningen	71.1
Wageningen	70.1
Haarlem	69.2

Bavaria

Uw gemeente in perspectief: verdieping en vergelijking

In de voorliggende publicatie ligt de nadruk vooral op het schetsen van de ontwikkelingen op het niveau van de drie kapitalen en de voorraden waaruit de kapitalen zijn opgebouwd. Daarnaast is met behulp van kaartmateriaal inzichtelijk gemaakt hoe groot de verschillen in duurzame ontwikkeling zijn in Nederland.

De achterliggende data van deze monitor biedt echter meer mogelijkheden. De wijze waarop deze monitor is geconstrueerd biedt de mogelijkheid om voor iedere gemeente een zeer gedetailleerd duurzaamheidsportret op te stellen en om te kijken hoe de prestaties zich in de tijd ontwikkelen (liggen we nog op koers of geven de resultaten aanleiding voor actie c.q. bijstelling van het beleid). Daarnaast biedt het de mogelijkheid om eigen gemeentelijke prestaties te vergelijken met de prestaties van andere gemeenten. Dat kunnen bijvoorbeeld buurgemeenten zijn met wie regionaal samengewerkt wordt, of gemeenten van een vergelijkbare grootte qua bevolkingsomvang. Daarnaast zijn ook vergelijkingen mogelijk met gemeenten met eenzelfde geschiedenis (bijvoorbeeld oude industriegemeenten) of met eenzelfde problematiek (bijvoorbeeld krimpgemeenten).

In onderstaande taartdiagram wordt als illustratie voor de verdiepingsmogelijkheden voor de voorraad woonomgeving van een willekeurige gemeente getoond wat de genormeerde indicatorscores zijn. De kleurcodes geven de boodschap per indicator aan: rood is niet goed, oranje is twijfelachtig, groen is goed en goud/geel is uitstekend. De pijlen geven aan hoe deze prestatie-indicatoren zich in de tijd ontwikkelen (pijl naar buiten positief, naar binnen negatief).

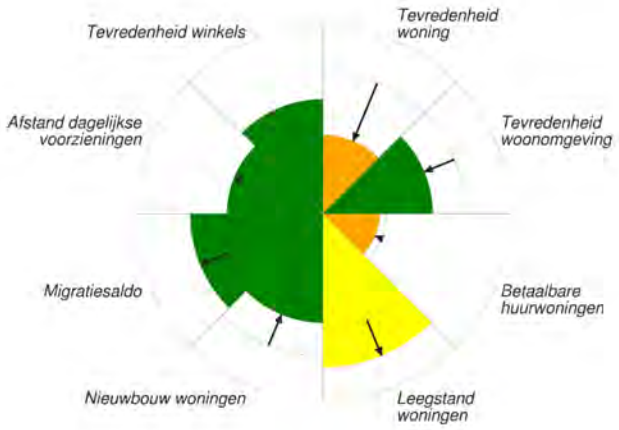

Het spiderdiagram illustreert de resultaten van een vergelijkende analyse. Deze laat aan de ene kant zien in hoeverre het ontwikkelpad van de gemeente afwijkt (of juist niet) van haar 'peers'. Maar ze kan aan de andere kant ook aanleiding zijn om een vergelijkbare gemeente die het 'beter' doet op te zoeken om te leren van hun aanpak.

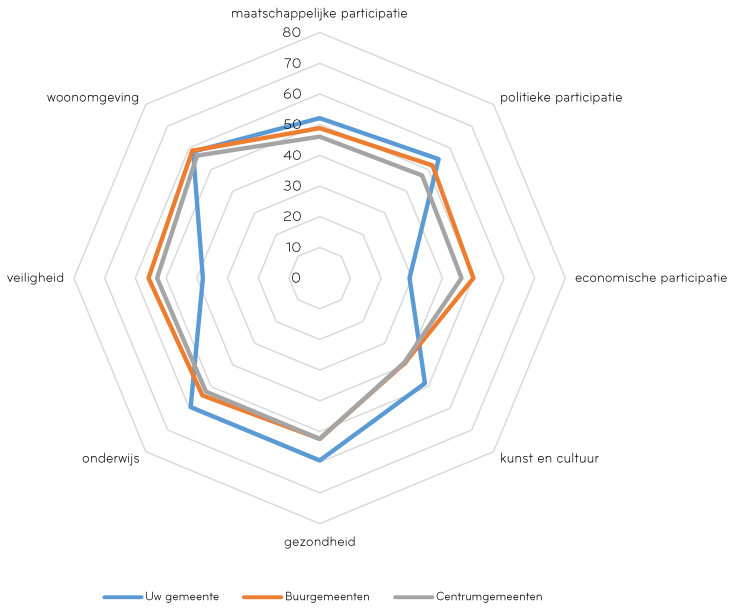

Wijkbalans

Naast de analyse van regionale duurzaamheid op gemeenteniveau, zoals weergegeven in de voorliggende Nationale Monitor Duurzame Gemeenten 2020, heeft Telos een verdiepende monitor ontwikkeld: de Wijkbalans. In deze monitor wordt op een lager aggregatieniveau duurzaamheid in kaart gebracht, namelijk op buurt- en wijkniveau.

Deze nieuwe, verdiepende monitor schetst een beeld van de verschillende ontwikkelingsniveaus van de voorraden en indicatoren, analoog aan de structuur van de gemeentelijke monitor. Dat wil zeggen we inzicht geven in de stand van het economisch, sociaal-cultureel en ecologisch kapitaal. Uiteraard kunnen deze gegevens ook op een andere manier gesorteerd worden.

De kaart op de volgende pagina geeft op buurtniveau een beeld van de score van een indicator in Amershfoort. Het is duidelijk dat de gemeente geen homogeen gebied is. Dit gedetailleerdere beeld van de gemeente laat zien dat de gemeente in sommige buurten voor een grotere uitdaging staat dan in andere buurten.

De Wijkbalans kan onder andere gebruikt worden om meer zicht te krijgen op duurzame ontwikkeling op wijk- en buurtniveau. De monitor kan echter ook een toevoeging zijn omdat beleidsmaatregelen en de geleverde beleidsinspanningen invloed hebben op de dagelijkse leefwereld van inwoners. Accurate informatie op buurt- en wijkniveau kan een praktisch vertrekpunt bieden voor een geïnformeerd gesprek met wijkbewoners over de feitelijke en de beleefde kwaliteit van leven in de wijken en daarmee ook een basis voor een (gedeelde) actieagenda of geïnformeerd debat. Voor meer informatie over de Wijkbalans neem gerust contact op.

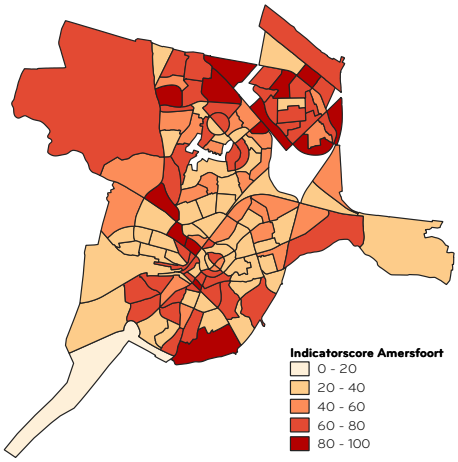

Vrijwel iedere gemeente heeft beleid geformuleerd met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Bij het opstellen van dergelijk beleid, willen gemeenten graag weten of hun beleid ook daadwerkelijk een positieve invloed zal hebben. De invloed van beleid kan direct of indirect van aard zijn. Een invloed is direct, wanneer het gevoerde beleid zich rechtstreeks vertaalt in de indicatorscore. Een voorbeeld hiervan is wanneer er actief beleid wordt gevoerd op het besparen van energie in de eigen gemeentegebouwen of wanneer de gemeente besluit alle daken van gemeentegebouwen te voorzien van zonnepanelen. De invloed is indirect wanneer gevoerd beleid op een andere wijze een uitwerking kan hebben op indicatorscores. Bijvoorbeeld door het geven van voorlichting over gezonde voeding.

We hebben in de afgelopen jaren de nodige kennis en expertise opgebouwd in het doorrekenen van beleidsmaatregelen, en in hoe deze doorwerken in de duurzaamheidscores van een gemeente. Op die manier kan de verwachte toekomstige duurzame ontwikkeling van een gemeente in kaart worden gebracht. Nevenstaande taartdiagram is een resulterende illustratie van een dergelijke doorrekening.

Daarnaast kunnen verschillende (beleids)scenario's met elkaar vergeleken worden voor wat betreft hun impact. Veelal vindt scenariovorming plaats op onderdelen van het beleid. Wij zijn in staat om scenario's te ontwikkelen voor alle indicatoren, voorzien van een kwantitatieve duiding. De rol van corona, en daarmee gepaard gaande crisis, kan daarbij tevens in beeld worden gebracht, zoals reeds eerder in deze rapportage beschreven is.

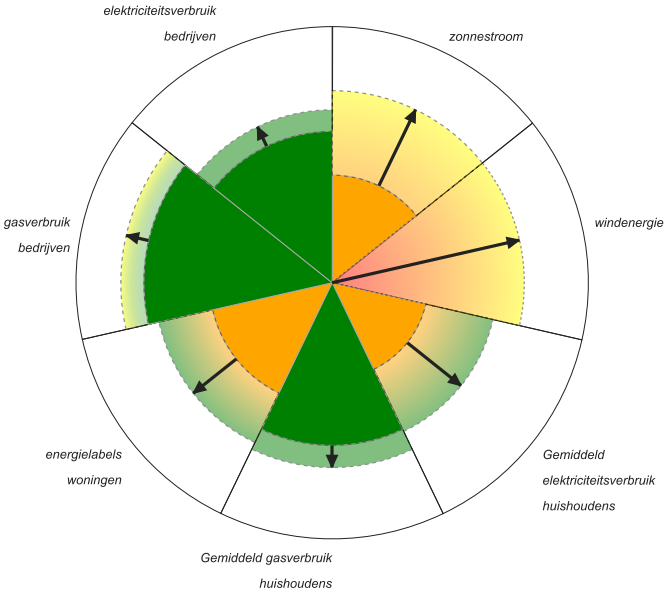

Ontdek meer over uw gemeente

Door de QR-code te scannen, kunt u meer informatie aanvragen over een gemeente naar uw keuze. Wij gaan graag met u in gesprek om te verkennen in hoeverre deze duurzaamheidsmonitor ook voor uw gemeente interessant is, en op welke manier deze ingezet kan worden om duurzaamheidsdoelstellingen te behalen.

Duurzaamheidscore van alle 355 gemeenten

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Aa en Hunze	52.2	*147*	▼	13	52.0	*142*	55.9	*71*	48.8	*275*
Aalsmeer	51.2	*182*	▼	8	50.6	*180*	47.0	*294*	55.9	*56*
Aalten	54.0	*75*	▼	10	54.7	*58*	55.0	*88*	52.4	*168*
Achtkarspelen	46.3	*337*	▲	6	46.7	*280*	48.1	*268*	44.2	*338*
Alblasserdam	48.9	*277*	▲	14	47.0	*276*	48.7	*256*	51.0	*216*
Albrandswaard	48.4	*297*	▲	10	46.0	*292*	49.0	*245*	50.4	*236*
Alkmaar	49.9	*237*	▲	7	49.0	*226*	50.3	*206*	50.5	*232*
Almelo	46.8	*331*	▼	18	42.4	*333*	42.4	*346*	55.5	*64*
Almere	52.3	*138*	▲	2	42.7	*331*	57.5	*40*	56.8	*43*
Alphen aan den Rijn	50.0	*231*	▼	24	50.0	*197*	48.0	*272*	52.1	*180*
AlphenChaam	50.3	*225*	▲	10	54.1	*78*	48.5	*259*	48.2	*298*
Altena	52.3	*140*	▼	18	53.7	*93*	54.8	*90*	48.4	*290*
Ameland	54.2	*64*	▼	27	56.1	*22*	58.9	*22*	47.8	*306*
Amersfoort	52.8	*119*	▲	11	50.7	*177*	46.6	*300*	61.1	*10*
Amstelveen	53.0	*115*	▼	45	49.0	*225*	49.8	*230*	60.1	*15*
Amsterdam	50.7	*203*	▼	68	44.1	*319*	44.4	*328*	63.6	*6*
Apeldoorn	54.2	*65*	▲	23	48.2	*246*	57.6	*36*	56.9	*41*
Appingedam	45.4	*343*	▲	7	42.4	*335*	46.5	*304*	47.3	*308*
Arnhem	53.4	*95*	▲	7	47.2	*272*	52.1	*160*	60.8	*11*
Assen	51.8	*161*	▲	16	48.9	*232*	54.4	*102*	52.2	*176*
Asten	48.6	*289*	▲	9	54.2	*73*	40.8	*351*	50.7	*226*
Baarle-Nassau	45.4	*345*	▼	7	46.5	*284*	47.7	*278*	42.0	*351*
Baarn	53.0	*113*	▲	19	52.7	*116*	52.5	*138*	53.7	*117*
Barendrecht	48.5	*292*	▲	7	47.9	*259*	44.5	*327*	53.2	*136*
Barneveld	53.9	*79*	▲	26	53.9	*86*	51.5	*175*	56.3	*50*
Beek (L.)	47.5	*320*	▼	8	46.4	*288*	44.9	*324*	51.2	*207*
Beekdaelen	48.8	*284*	▲	12	47.0	*277*	51.0	*186*	48.5	*285*
Beemster	46.1	*339*	▼	4	50.8	*175*	44.8	*325*	42.8	*346*
Beesel	48.1	*305*	▼	67	50.3	*190*	50.1	*213*	43.9	*339*
Berg en Dal	54.2	*72*	▼	26	49.2	*220*	60.9	*11*	52.6	*161*
Bergeijk	54.6	*49*	▼	23	53.8	*88*	60.3	*13*	49.6	*261*
Bergen (L.)	50.6	*211*	▼	8	47.7	*265*	57.5	*39*	46.6	*318*
Bergen (NH.)	54.5	*53*	▲	10	52.5	*122*	62.5	*5*	48.6	*278*
Bergen op Zoom	47.6	*317*	▲	2	44.0	*320*	48.1	*269*	50.7	*225*
Berkelland	54.6	*50*	▲	5	57.3	*9*	52.5	*137*	54.1	*106*
Bernheze	50.3	*224*	▼	15	54.5	*64*	48.4	*261*	48.0	*303*
Best	53.5	*89*	▲	22	54.6	*60*	48.7	*252*	57.1	*40*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Beuningen	51.0	*188*	▼	18	50.8	*173*	49.4	*237*	52.9	*152*
Beverwijk	47.6	*315*	▲	12	47.1	*275*	43.2	*340*	52.4	*173*
Bladel	54.9	*34*	▲	6	54.1	*76*	53.5	*124*	57.1	*38*
Blaricum	55.1	*26*	▼	8	53.6	*96*	58.6	*24*	52.9	*148*
Bloemendaal	58.1	*1*	●	0	58.2	*5*	64.4	*2*	51.6	*193*
Bodegraven-Reeuwijk	51.9	*160*	▼	15	52.1	*140*	50.3	*205*	53.1	*140*
Boekel	50.9	*193*	▲	9	52.8	*113*	46.2	*307*	53.8	*113*
Borger-Odoorn	50.7	*208*	▲	7	47.9	*255*	54.8	*91*	49.3	*266*
Borne	52.5	*130*	▲	9	55.8	*35*	47.5	*286*	54.2	*103*
Borsele	51.0	*189*	▼	7	53.8	*90*	52.4	*144*	46.8	*317*
Boxmeer	54.4	*59*	▲	14	54.3	*70*	50.9	*187*	58.0	*26*
Boxtel	52.2	*145*	▲	35	51.9	*144*	49.9	*226*	54.7	*89*
Breda	50.7	*204*	▲	15	46.2	*290*	49.0	*244*	56.9	*42*
Brielle	46.5	*335*	▲	2	49.1	*224*	38.9	*355*	51.4	*198*
Bronckhorst	54.2	*71*	▲	5	55.1	*49*	56.8	*55*	50.9	*220*
Brummen	52.8	*118*	▲	18	49.6	*208*	56.3	*61*	52.4	*167*
Brunssum	46.6	*333*	▼	3	41.9	*339*	55.6	*76*	42.5	*348*
Bunnik	55.5	*14*	▲	8	59.2	*3*	46.7	*297*	60.7	*12*
Bunschoten	51.6	*168*	▼	15	53.2	*102*	50.1	*212*	51.5	*195*
Buren	51.8	*163*	▼	5	48.5	*242*	57.0	*51*	49.9	*248*
Capelle aan den IJssel	47.0	*328*	▼	2	40.7	*349*	45.8	*316*	54.5	*92*
Castricum	55.6	*12*	▼	3	55.7	*36*	57.9	*32*	53.3	*130*
Coevorden	47.9	*307*	▲	1	44.6	*309*	48.9	*249*	50.3	*239*
Cranendonck	50.7	*209*	▲	30	51.6	*151*	48.7	*253*	51.8	*190*
Cuijk	50.8	*199*	▲	30	48.7	*237*	50.2	*210*	53.4	*128*
Culemborg	53.6	*84*	▼	6	52.3	*132*	54.0	*113*	54.6	*90*
Dalfsen	55.2	*21*	▼	4	54.2	*72*	57.2	*46*	54.1	*105*
Dantumadiel	49.9	*243*	▲	7	47.8	*261*	56	*67*	45.8	*330*
De Bilt	54.2	*68*	▼	14	51.8	*145*	56.4	*60*	54.3	*97*
De Fryske Marren	51.7	*167*	▼	7	53.7	*95*	52.3	*151*	49.1	*268*
De Ronde Venen	53	*116*	▼	3	53.7	*92*	51.0	*184*	54.2	*102*
De Wolden	52.1	*155*	▲	20	52.4	*129*	52.0	*162*	51.8	*189*
Delft	55.1	*27*	▲	2	49.6	*207*	51.7	*169*	63.8	*4*
Delfzijl	43.6	*353*	▲	1	40.7	*350*	47.2	*292*	43.0	*343*
Den Helder	47.4	*321*	▲	7	44.7	*308*	51.8	*166*	45.7	*331*
Deurne	49.6	*255*	▲	11	52.7	*118*	49.9	*224*	46.0	*325*
Deventer	54.7	*41*	▲	8	49.7	*206*	54.7	*93*	59.5	*19*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Diemen	51.5	*173*	▼	63	44.5	*311*	50.7	*195*	59.3	*22*
Dinkelland	55.7	*11*	▲	3	57.2	*10*	56.8	*53*	53.3	*131*
Doesburg	49.9	*235*	▲	76	46.8	*279*	54.3	*105*	48.6	*280*
Doetinchem	50.9	*192*	▼	2	48.1	*250*	50.0	*218*	54.7	*88*
Dongen	47.6	*318*	▼	24	52.0	*143*	41.6	*348*	49.1	*270*
Dordrecht	49.9	*239*	▼	13	43.5	*324*	50.5	*200*	55.6	*62*
Drechterland	49.9	*238*	▼	39	51.5	*155*	52.4	*147*	45.9	*327*
Drimmelen	50.0	*234*	▲	9	51.3	*161*	50.0	*216*	48.6	*283*
Dronten	52.1	*149*	▼	32	50.9	*171*	56.1	*63*	49.4	*264*
Druten	50.4	*221*	▼	16	52.4	*131*	47.5	*287*	51.3	*202*
Duiven	52.2	*141*	▲	15	48.6	*240*	54.5	*97*	53.5	*124*
Echt-Susteren	50.2	*228*	▲	34	44.4	*316*	53.0	*131*	53.2	*134*
Edam-Volendam	51.5	*174*	▼	25	55.2	*46*	52.2	*155*	47.2	*312*
Ede	54.4	*55*	▲	17	51.2	*162*	54.4	*101*	57.6	*30*
Eemnes	52.5	*131*	▼	11	52.5	*123*	52.3	*152*	52.8	*155*
Eersel	54.7	*43*	▲	2	57.1	*12*	55.9	*69*	51.0	*213*
Eijsden-Margraten	53.2	*106*	●	0	48.9	*230*	55.7	*74*	55.1	*71*
Eindhoven	52.6	*127*	▲	21	45.8	*294*	50.4	*203*	61.7	*8*
Elburg	55.1	*24*	▲	42	54.1	*77*	56.6	*59*	54.7	*86*
Emmen	46.1	*338*	▲	8	41.1	*345*	47.7	*281*	49.4	*265*
Enkhuizen	49.6	*254*	▼	37	51.1	*168*	51.3	*180*	46.6	*319*
Enschede	51.8	*162*	▲	22	43.7	*322*	52.3	*154*	59.4	*20*
Epe	53.2	*102*	▲	14	51.4	*159*	58.1	*31*	50.0	*243*
Ermelo	54.6	*46*	▼	27	54.3	*67*	58.3	*28*	51.4	*196*
Etten-Leur	48.4	*298*	▼	17	46.4	*286*	46.0	*309*	52.7	*159*
Geertruidenberg	48.2	*304*	▲	13	48.8	*236*	41.5	*349*	54.3	*99*
Geldrop-Mierlo	52.1	*156*	▲	1	52.1	*141*	48.0	*271*	56.4	*49*
Gemert-Bakel	50.9	*195*	▲	16	51.6	*150*	48.1	*267*	52.9	*153*
Gennep	49.9	*242*	▼	64	49.9	*199*	49.9	*227*	50.0	*244*
Gilze en Rijen	50.3	*223*	▲	9	48.5	*243*	47.3	*290*	55.1	*72*
Goeree-Overflakkee	50.8	*200*	▲	13	49.4	*213*	51.7	*171*	51.2	*205*
Goes	51.6	*169*	▼	27	50.0	*196*	54.1	*110*	50.6	*228*
Goirle	50.7	*205*	▲	18	51.1	*169*	52.5	*140*	48.6	*281*
Gooise Meren	53.4	*100*	▼	20	54.9	*52*	57.3	*43*	48.2	*295*
Gorinchem	48.2	*302*	▼	2	48.3	*245*	42.6	*345*	53.8	*114*
Gouda	52.7	*122*	▲	28	50.3	*189*	52.4	*148*	55.3	*68*
Grave	51.3	*180*	▲	21	50.1	*195*	55.4	*80*	48.3	*293*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Groningen (gemeente)	53.8	*81*	▲	5	47.7	*264*	50.2	*211*	63.6	*5*
Gulpen-Wittem	50.4	*222*	▲	9	45.7	*296*	60.7	*12*	44.8	*335*
Haaksbergen	54.8	*35*	▲	32	53.0	*107*	54.4	*100*	57.1	*37*
Haaren	53.2	*104*	▼	5	55.8	*34*	51.0	*183*	52.8	*156*
Haarlem	52.1	*152*	▼	24	48.6	*239*	49.9	*228*	57.7	*29*
Haarlemmermeer	49.0	*269*	▲	1	45.9	*293*	41.2	*350*	59.9	*16*
Halderberge	48.7	*288*	▼	16	47.7	*266*	48.6	*257*	49.9	*250*
Hardenberg	51.3	*178*	▲	16	51.7	*146*	54.2	*108*	48.1	*301*
Harderwijk	54.2	*66*	▲	9	52.2	*137*	50.5	*198*	59.8	*17*
Hardinxveld-Giessendam	49.7	*250*	▲	1	52.8	*115*	46.5	*302*	50.0	*246*
Harlingen	46.0	*341*	▼	8	49.4	*217*	42.7	*344*	45.9	*329*
Hattem	51.9	*158*	▼	61	54.3	*71*	51.9	*163*	49.7	*258*
Heemskerk	52.2	*142*	▼	27	50.1	*193*	56.1	*64*	50.4	*235*
Heemstede	53.5	*88*	▲	6	56.0	*28*	54.7	*92*	49.7	*257*
Heerde	54.6	*47*	▲	5	54.5	*62*	56.6	*58*	52.8	*154*
Heerenveen	52.4	*134*	▼	7	49.8	*202*	52.5	*141*	54.9	*77*
Heerhugowaard	49.0	*270*	▲	15	48.7	*238*	45.9	*311*	52.4	*172*
Heerlen	47.0	*329*	●	0	39.9	*351*	52.5	*143*	48.7	*277*
Heeze-Leende	55.4	*17*	▼	13	54.8	*55*	56.6	*57*	54.9	*76*
Heiloo	53.7	*83*	▲	46	55.6	*39*	51.6	*173*	53.8	*111*
Hellendoorn	54.5	*51*	▼	10	55.8	*32*	52.8	*132*	54.8	*80*
Hellevoetsluis	44.2	*352*	▼	5	44.9	*307*	40.4	*352*	47.3	*309*
Helmond	46.1	*340*	●	0	41.9	*340*	46.3	*306*	50.0	*247*
Hendrik-Ido-Ambacht	52.4	*136*	▲	18	51.5	*153*	52.4	*146*	53.4	*127*
Hengelo (O.)	52.4	*135*	▲	44	47.8	*260*	50.4	*202*	58.9	*23*
Het Hogeland	48.8	*285*	▼	6	46.6	*281*	50.1	*214*	49.7	*259*
Heumen	55.0	*29*	▲	2	54.1	*75*	58.2	*29*	52.7	*158*
Heusden	52.3	*139*	▲	16	50.6	*179*	49.2	*239*	57.1	*39*
Hillegom	52.0	*157*	▲	19	49.8	*203*	51.4	*178*	54.8	*81*
Hilvarenbeek	55.2	*23*	▲	21	57.2	*11*	55.4	*78*	53.1	*139*
Hilversum	53.6	*85*	▲	8	49.3	*218*	57.2	*49*	54.2	*101*
Hoeksche Waard	49.4	*261*	▼	7	48.6	*241*	48.4	*263*	51.3	*201*
Hof van Twente	56.1	*6*	▲	2	56.1	*20*	56.8	*54*	55.4	*66*
Hollands Kroon	49.8	*247*	▲	9	47.9	*257*	49.6	*235*	52.0	*181*
Hoogeveen	47.7	*311*	▲	7	45.7	*297*	45.4	*320*	52.0	*183*
Hoorn	49.0	*271*	▲	6	48.1	*251*	50.0	*219*	48.9	*274*
Horst aan de Maas	53.5	*91*	▼	1	53.8	*89*	50.7	*193*	55.9	*54*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Houten	56.3	*4*	▲	3	57.8	*6*	53.6	*119*	57.6	*31*
Huizen	54.9	*33*	▲	2	50.5	*182*	59.6	*17*	54.7	*85*
Hulst	48.5	*293*	▲	4	46.5	*283*	50.5	*199*	48.3	*294*
IJsselstein	52.6	*125*	▼	11	56.1	*25*	48.3	*264*	53.4	*129*
Kaag en Braassem	49.0	*275*	▲	7	52.9	*111*	47.7	*277*	46.3	*323*
Kampen	53.8	*82*	▲	1	55.3	*44*	53.5	*122*	52.5	*164*
Kapelle	52.6	*126*	▲	21	56.8	*14*	47.8	*274*	53.1	*141*
Katwijk	52.9	*117*	▲	8	53.7	*94*	52.6	*136*	52.4	*170*
Kerkrade	46.7	*332*	▲	7	39.5	*353*	54.2	*109*	46.4	*322*
Koggenland	49.0	*273*	▼	12	51.6	*152*	48.9	*246*	46.6	*320*
Krimpen aan den IJssel	49.1	*267*	▲	22	49.5	*211*	46.8	*296*	51.0	*217*
Krimpenerwaard	53.5	*93*	▼	14	53.6	*98*	57.1	*50*	49.6	*262*
Laarbeek	50.9	*196*	▲	16	54.6	*61*	44.3	*329*	53.7	*120*
Landerd	49.7	*252*	▲	13	52.2	*139*	46.7	*298*	50.1	*242*
Landgraaf	47.6	*319*	▲	1	44.0	*321*	56.0	*68*	42.8	*345*
Landsmeer	53.2	*103*	▲	16	49.1	*221*	58.6	*25*	51.8	*188*
Langedijk	53.4	*98*	▲	20	57.7	*7*	49.0	*241*	53.5	*126*
Lansingerland	50.7	*207*	▼	24	53.1	*104*	44.2	*330*	54.9	*78*
Laren (NH.)	50.2	*227*	▲	22	54.8	*57*	50.6	*196*	45.1	*334*
Leeuwarden	49.6	*253*	▼	1	46.3	*289*	45.8	*313*	56.8	*44*
Leiden	52.4	*137*	▼	16	48.8	*235*	46.9	*295*	61.5	*9*
Leiderdorp	50.0	*232*	▲	8	50.8	*174*	48.9	*247*	50.2	*240*
Leidschendam-Voorburg	49.5	*260*	▼	7	49.4	*214*	50.2	*209*	49.1	*269*
Lelystad	49.0	*272*	▲	14	39.5	*352*	55.2	*86*	52.2	*175*
Leudal	51.5	*176*	▼	3	50.2	*192*	53.4	*128*	50.9	*221*
Leusden	56.7	*3*	▲	7	55.2	*45*	57.5	*38*	57.4	*33*
Lingewaard	53.1	*110*	▼	14	53.9	*85*	53.0	*130*	52.4	*169*
Lisse	55.5	*15*	▲	12	53.9	*84*	57.3	*44*	55.2	*69*
Lochem	53.4	*96*	▼	36	53.2	*101*	56.7	*56*	50.4	*234*
Loon op Zand	49.9	*240*	▼	24	50.4	*186*	50.8	*190*	48.6	*282*
Lopik	52.1	*150*	▼	6	52.4	*127*	52.8	*134*	51.0	*214*
Loppersum	45.4	*344*	●	0	44.5	*315*	47.7	*280*	43.9	*340*
Losser	54.4	*54*	▲	27	52.4	*126*	59.8	*15*	51.1	*208*
Maasdriel	48.3	*299*	▼	25	47.7	*267*	47.6	*282*	49.7	*260*
Maasgouw	48.9	*280*	▼	13	50.5	*184*	51.9	*165*	44.3	*336*
Maassluis	48.8	*281*	▲	25	45.2	*305*	50.0	*221*	51.1	*210*
Maastricht	48.9	*278*	▼	36	43.3	*326*	50.9	*189*	52.5	*165*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Medemblik	50.5	*216*	▼	18	52.4	*130*	50.7	*194*	48.5	*286*
Meerssen	52.5	*133*	▲	34	47.5	*269*	59.0	*21*	51.0	*212*
Meierijstad	50.3	*226*	▼	20	51.6	*149*	45.0	*323*	54.5	*93*
Meppel	51.4	*177*	▲	43	50.6	*181*	45.8	*312*	57.9	*27*
Middelburg (Z.)	51.2	*183*	▲	14	51.2	*164*	51.4	*177*	51.0	*215*
Midden-Delfland	56.3	*5*	▼	2	61.4	*1*	49.9	*222*	57.7	*28*
Midden-Drenthe	51.7	*166*	▲	27	49.8	*205*	52.3	*153*	53.0	*143*
Midden-Groningen	46.6	*334*	▲	2	42.5	*332*	48.9	*250*	48.2	*297*
Mill en Sint Hubert	51.7	*164*	▲	4	55.2	*47*	50.0	*215*	49.9	*249*
Moerdijk	47.2	*323*	●	0	45.3	*304*	43.0	*342*	53.2	*137*
Molenlanden	53.5	*94*	▲	1	54.5	*63*	52.0	*161*	54.1	*107*
Montferland	50.5	*219*	▼	15	49.4	*212*	51.7	*170*	50.6	*229*
Montfoort	52.1	*151*	▲	41	56.9	*13*	47.5	*285*	51.8	*191*
Mook en Middelaar	55.7	*10*	▲	1	54.1	*74*	61.9	*6*	51.2	*203*
Neder-Betuwe	49.8	*246*	▼	1	49.1	*223*	47.8	*275*	52.6	*162*
Nederweert	53.5	*90*	▼	1	54.9	*53*	55.3	*82*	50.3	*238*
Nieuwegein	50.5	*215*	▼	7	44.5	*313*	54.1	*111*	52.9	*150*
Nieuwkoop	51.3	*179*	▼	33	52.4	*128*	51.0	*185*	50.6	*230*
Nijkerk	53.1	*107*	▼	23	55.6	*38*	51.6	*172*	52.1	*179*
Nijmegen	55.1	*25*	▼	2	47.5	*268*	55.2	*85*	62.5	*7*
Nissewaard	44.4	*351*	▲	1	41.1	*346*	45.4	*321*	46.6	*321*
Noardeast-Fryslân	49.2	*265*	▲	18	46.4	*287*	54.4	*103*	47.0	*314*
Noord-Beveland	48.3	*301*	▼	26	48.0	*253*	54.5	*98*	42.4	*349*
Noordenveld	55.9	*9*	▼	4	55.3	*42*	58.3	*27*	54.2	*100*
Noordoostpolder	53.2	*101*	▼	3	49.8	*201*	55.1	*87*	54.8	*79*
Noordwijk	55.0	*31*	▲	8	50.6	*178*	57.4	*42*	57.1	*36*
Nuenen, Gerwen en Nederwetten	52.8	*120*	▼	20	53.7	*91*	50.2	*208*	54.7	*87*
Nunspeet	55.0	*30*	▼	9	55.0	*50*	57.9	*33*	52.1	*177*
Oegstgeest	55.9	*8*	▲	12	55.8	*31*	54.5	*96*	57.3	*34*
Oirschot	52.6	*128*	▼	2	54.7	*59*	54.2	*107*	48.9	*273*
Oisterwijk	53.2	*105*	▼	1	52.3	*133*	51.7	*168*	55.8	*58*
Oldambt	43.4	*354*	▼	1	40.9	*348*	45.8	*315*	43.6	*341*
Oldebroek	54.4	*56*	▼	3	53.6	*97*	57.2	*47*	52.3	*174*
Oldenzaal	54.7	*42*	▲	49	53.0	*108*	53.8	*116*	57.3	*35*
Olst-Wijhe	53.1	*111*	▼	2	51.1	*166*	55.8	*72*	52.5	*163*
Ommen	55.3	*18*	▲	30	56.3	*18*	58.3	*26*	51.1	*209*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Oost Gelre	54.8	*38*	▲	33	55.7	*37*	52.1	*157*	56.5	*46*
Oosterhout	48.0	*306*	▲	8	48.0	*254*	45.4	*319*	50.6	*231*
Ooststellingwerf	50.9	*191*	▲	57	49.0	*227*	55.7	*73*	47.9	*305*
Oostzaan	51.9	*159*	●	0	49.9	*198*	57.9	*34*	47.9	*304*
Opmeer	52.2	*143*	▼	2	52.6	*120*	52.5	*139*	51.3	*199*
Opsterland	52.1	*148*	▲	24	52.8	*112*	54.9	*89*	48.5	*284*
Oss	49.1	*268*	▲	22	47.8	*262*	43.6	*336*	55.9	*57*
Oude IJsselstreek	52.2	*146*	▲	15	52.2	*138*	52.4	*145*	52.1	*178*
Ouder-Amstel	54.0	*76*	▼	33	52.4	*125*	45.6	*318*	64.0	*3*
Oudewater	50.5	*217*	▲	17	55.6	*40*	53.2	*129*	42.7	*347*
Overbetuwe	51.0	*190*	▼	1	52.3	*134*	45.9	*310*	54.8	*83*
Papendrecht	49.2	*264*	▲	9	47.3	*271*	49.0	*242*	51.3	*200*
Peel en Maas	49.9	*244*	▲	14	53.1	*105*	48.0	*270*	48.5	*289*
Pekela	42.5	*355*	●	0	38.5	*355*	47.6	*284*	41.5	*352*
Pijnacker-Nootdorp	53.5	*92*	▼	23	56.1	*24*	50.7	*192*	53.7	*118*
Purmerend	49.7	*248*	▼	57	42.9	*330*	54.4	*104*	51.9	*184*
Putten	56.0	*7*	▲	9	53.8	*87*	58.7	*23*	55.4	*65*
Raalte	54.6	*45*	▲	6	54.3	*69*	55.3	*83*	54.3	*98*
Reimerswaal	50.1	*229*	▲	4	51.5	*157*	48.7	*255*	50.0	*245*
Renkum	52.6	*124*	▲	9	48.9	*231*	56.1	*65*	52.9	*149*
Renswoude	51.5	*172*	▲	28	56.5	*16*	47.4	*288*	50.5	*233*
Reusel-De Mierden	54.6	*48*	▼	12	55.1	*48*	59.0	*20*	49.8	*253*
Rheden	53.9	*80*	▲	12	48.8	*234*	57.3	*45*	55.5	*63*
Rhenen	53.0	*114*	▼	2	54.0	*81*	55.3	*84*	49.7	*256*
Ridderkerk	47.6	*316*	▼	12	45.6	*298*	47.7	*279*	49.6	*263*
Rijssen-Holten	54.8	*40*	▲	45	58.3	*4*	50.5	*197*	55.6	*61*
Rijswijk (ZH.)	47.7	*312*	▼	7	45.0	*306*	49.7	*232*	48.5	*288*
Roerdalen	49.0	*274*	▼	10	49.4	*215*	57.8	*35*	39.7	*354*
Roermond	48.9	*279*	▲	16	45.3	*302*	46.1	*308*	55.2	*70*
Roosendaal	44.5	*350*	▼	1	41.0	*347*	45.3	*322*	47.2	*313*
Rotterdam	47.1	*326*	▼	5	41.1	*344*	39.9	*353*	60.3	*14*
Rozendaal	51.1	*185*	▼	84	59.9	*2*	58.1	*30*	35.5	*355*
Rucphen	45.3	*347*	▼	6	43.7	*323*	44.6	*326*	47.5	*307*
Súdwest-Fryslân	49.6	*257*	▲	19	47.9	*258*	52.7	*135*	48.2	*296*
Schagen	52.1	*153*	▼	1	53.0	*109*	51.7	*167*	51.4	*197*
Scherpenzeel	49.3	*262*	▼	16	52.3	*135*	42.8	*343*	52.7	*160*
Schiedam	48.4	*296*	▲	20	42.2	*336*	49.3	*238*	53.7	*119*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Schiermonnikoog	53.9	*78*	▼	20	53.0	*106*	59.7	*16*	49.0	*271*
Schouwen-Duiveland	51.3	*181*	▲	7	49.8	*204*	55.4	*81*	48.6	*279*
's-Gravenhage (gemeente)	48.2	*303*	▼	2	43.0	*328*	48.3	*266*	53.2	*135*
's-Hertogenbosch	51.6	*170*	▼	6	48.2	*247*	47.1	*293*	59.4	*21*
Simpelveld	45.4	*346*	▲	2	44.2	*318*	52.4	*149*	39.8	*353*
Sint Anthonis	52.7	*123*	▲	14	54.9	*54*	50.3	*204*	53.0	*144*
Sint-Michielsgestel	54.2	*69*	▼	1	56.4	*17*	51.3	*179*	54.8	*82*
Sittard-Geleen	45.1	*349*	▼	4	42.4	*334*	39.7	*354*	53.1	*142*
Sliedrecht	49.5	*259*	▼	38	47.2	*274*	49.0	*243*	52.4	*171*
Sluis	47.0	*330*	▼	6	46.6	*282*	50.8	*191*	43.5	*342*
Smallingerland	50.7	*201*	▼	6	46.1	*291*	52.5	*142*	53.6	*122*
Soest	53.5	*87*	▼	28	50.7	*176*	53.9	*115*	56.1	*51*
Someren	50.6	*210*	▲	20	54.0	*82*	46.6	*299*	51.2	*206*
Son en Breugel	51.7	*165*	▼	2	52.7	*117*	46.5	*303*	56.0	*52*
Stadskanaal	47.6	*314*	▲	18	42.2	*337*	53.5	*126*	47.2	*310*
Staphorst	54.8	*36*	▼	11	55.3	*43*	55.4	*79*	53.8	*110*
Stede Broec	49.1	*266*	▲	3	50.5	*185*	51.5	*176*	45.4	*332*
Steenbergen	47.3	*322*	▲	3	45.8	*295*	47.6	*283*	48.4	*291*
Steenwijkerland	54.2	*70*	▼	20	48.1	*249*	64.6	*1*	49.8	*252*
Stein (L.)	48.7	*287*	▼	40	47.9	*256*	49.8	*231*	48.5	*287*
Stichtse Vecht	50.6	*213*	▼	17	51.0	*170*	49.8	*229*	51.1	*211*
Terneuzen	46.4	*336*	▼	5	43.3	*327*	43.8	*334*	51.9	*187*
Terschelling	55.0	*28*	▲	2	53.4	*100*	61.4	*9*	50.1	*241*
Texel	52.1	*154*	▲	8	53.2	*103*	56.1	*62*	46.9	*316*
Teylingen	55.3	*20*	▲	14	54.3	*68*	51.2	*181*	60.5	*13*
Tholen	48.5	*294*	▼	10	49.6	*210*	50.0	*217*	46.0	*324*
Tiel	47.8	*308*	▲	14	41.4	*342*	47.9	*273*	54.1	*108*
Tilburg	49.6	*256*	▲	7	43.4	*325*	47.8	*276*	57.5	*32*
Tubbergen	54.3	*62*	▲	12	55.8	*33*	53.9	*114*	53.3	*132*
Twenterand	51.2	*184*	▼	3	50.9	*172*	51.9	*164*	50.8	*223*
Tynaarlo	55.6	*13*	▼	1	55.9	*29*	57.5	*37*	53.5	*123*
Tytsjerksteradiel	51.1	*187*	▲	23	51.5	*156*	52.1	*158*	49.8	*254*
Uden	50.9	*194*	▲	24	52.5	*124*	45.6	*317*	54.4	*95*
Uitgeest	48.5	*291*	▲	1	54.4	*66*	48.3	*265*	42.9	*344*
Uithoorn	49.7	*249*	▼	21	48.4	*244*	44.1	*332*	56.6	*45*
Urk	55.2	*22*	▼	9	57.5	*8*	53.6	*120*	54.5	*91*
Utrecht (gemeente)	54.4	*57*	▲	7	49.8	*200*	48.9	*248*	64.5	*1*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Utrechtse Heuvelrug	53.1	*109*	▼	1	54.0	*80*	53.5	*125*	51.9	*185*
Vaals	48.8	*282*	▲	5	41.1	*343*	63.1	*3*	42.2	*350*
Valkenburg aan de Geul	50.6	*212*	▼	41	44.5	*312*	59.1	*18*	48.1	*300*
Valkenswaard	53.6	*86*	▲	37	51.2	*163*	57.2	*48*	52.4	*166*
Veendam	47.1	*324*	▲	10	42.2	*338*	47.2	*291*	52.0	*182*
Veenendaal	49.9	*236*	▲	1	51.7	*147*	43.7	*335*	54.4	*96*
Veere	53.4	*99*	▲	4	55.9	*30*	55.5	*77*	48.8	*276*
Veldhoven	52.8	*121*	▲	45	51.1	*167*	48.8	*251*	58.6	*24*
Velsen	48.7	*286*	▼	6	46.4	*285*	44.0	*333*	55.7	*60*
Venlo	47.8	*310*	▼	1	43.0	*329*	46.3	*305*	54.2	*104*
Venray	50.7	*206*	▲	18	49.3	*219*	47.4	*289*	55.4	*67*
Vijfheerenlanden	49.6	*258*	▲	2	50.3	*191*	49.6	*233*	49.0	*272*
Vlaardingen	49.7	*251*	▲	8	41.7	*341*	52.4	*150*	55.0	*74*
Vlieland	55.4	*16*	▼	10	55.5	*41*	59.0	*19*	51.7	*192*
Vlissingen	47.8	*309*	▼	7	45.3	*303*	43.4	*338*	54.8	*84*
Voerendaal	51.5	*175*	▲	47	50.4	*187*	53.4	*127*	50.8	*222*
Voorschoten	54.0	*77*	▼	30	54.9	*51*	53.5	*123*	53.7	*116*
Voorst	54.3	*63*	▼	7	56.0	*27*	54.0	*112*	52.9	*151*
Vught	54.7	*44*	▼	11	51.3	*160*	54.6	*94*	58.3	*25*
Waadhoeke	48.8	*283*	▼	5	49.0	*228*	50.4	*201*	47.0	*315*
Waalre	54.8	*37*	▼	22	56.1	*21*	57.4	*41*	50.9	*219*
Waalwijk	49.9	*241*	●	0	47.3	*270*	48.6	*258*	53.8	*112*
Waddinxveen	49.8	*245*	▼	18	52.8	*114*	43.5	*337*	53.0	*147*
Wageningen	58.0	*2*	●	0	53.9	*83*	56.0	*66*	64.2	*2*
Wassenaar	53.1	*108*	▼	1	51.1	*165*	60.2	*14*	48.1	*299*
Waterland	51.6	*171*	▼	110	54.8	*56*	52.8	*133*	47.2	*311*
Weert	50.0	*233*	▲	3	48.2	*248*	46.6	*301*	55.1	*73*
Weesp	52.2	*144*	▲	7	54.4	*65*	50.2	*207*	51.9	*186*
West Betuwe	50.5	*220*	▲	5	48.9	*233*	49.6	*234*	53.0	*145*
West Maas en Waal	51.1	*186*	▼	17	51.5	*154*	48.7	*254*	53.0	*146*
Westerkwartier	52.6	*129*	▲	9	50.5	*183*	53.8	*117*	53.5	*125*
Westerveld	54.8	*39*	▲	23	51.4	*158*	61.5	*8*	51.5	*194*
Westervoort	50.7	*202*	▲	12	47.2	*273*	53.7	*118*	51.2	*204*
Westerwolde	45.3	*348*	▲	3	39.5	*354*	51.2	*182*	45.3	*333*
Westland	50.9	*197*	▼	32	53.5	*99*	44.1	*331*	55.0	*75*
Weststellingwerf	50.0	*230*	▲	38	49.6	*209*	52.2	*156*	48.1	*302*
Westvoorne	47.7	*313*	▼	10	47.8	*263*	49.5	*236*	45.9	*328*

	TOTAALSCORE				SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL		ECOLOGISCH KAPITAAL		ECONOMISCH KAPITAAL	
Gemeente	**Score**	*Rank*	**Ontwikkeling**		**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*	**Score**	*Rank*
Wierden	54.5	*52*	▲	35	56.2	*19*	51.5	*174*	55.9	*53*
Wijchen	53.0	*112*	▲	19	52.6	*119*	49.9	*225*	56.4	*48*
Wijdemeren	54.4	*60*	▼	36	52.2	*136*	62.7	*4*	48.3	*292*
Wijk bij Duurstede	54.4	*58*	▼	16	56.1	*23*	53.5	*121*	53.7	*115*
Winterswijk	54.2	*67*	▼	29	51.6	*148*	61.6	*7*	49.2	*267*
Woensdrecht	48.6	*290*	▼	35	45.3	*301*	54.5	*99*	45.9	*326*
Woerden	54.1	*74*	▲	3	56.6	*15*	49.9	*223*	55.9	*55*
Wormerland	48.5	*295*	▼	7	49.0	*229*	52.1	*159*	44.2	*337*
Woudenberg	55.3	*19*	▲	9	56.0	*26*	54.2	*106*	55.7	*59*
Zaanstad	47.1	*325*	▼	10	45.4	*300*	43.2	*341*	52.8	*157*
Zaltbommel	50.8	*198*	▼	13	50.1	*194*	48.4	*262*	53.9	*109*
Zandvoort	52.5	*132*	▲	11	45.5	*299*	61.4	*10*	50.6	*227*
Zeewolde	54.9	*32*	●	0	52.5	*121*	55.9	*70*	56.4	*47*
Zeist	50.5	*214*	▼	28	49.1	*222*	49.1	*240*	53.3	*133*
Zevenaar	49.2	*263*	▼	6	46.8	*278*	50.0	*220*	50.8	*224*
Zoetermeer	47.1	*327*	▼	17	44.5	*314*	45.8	*314*	51.0	*218*
Zoeterwoude	50.5	*218*	▼	31	52.9	*110*	48.5	*260*	49.9	*251*
Zuidplas	49.0	*276*	▼	5	49.4	*216*	43.2	*339*	54.5	*94*
Zundert	48.3	*300*	▼	7	44.3	*317*	50.9	*188*	49.8	*255*
Zutphen	53.4	*97*	▲	27	50.3	*188*	56.9	*52*	53.1	*138*
Zwartewaterland	54.4	*61*	▲	21	54.0	*79*	55.6	*75*	53.6	*121*
Zwijndrecht	45.8	*342*	●	0	44.6	*310*	42.2	*347*	50.4	*237*
Zwolle	54.1	*73*	▼	16	48.0	*252*	54.6	*95*	59.6	*18*

Deze publicatie is een product van Het PON & Telos

Verantwoording
Voor meer informatie over onze methode, aanpak en achterliggende gegevens, verwijzen we u graag door naar de factsheets. Deze zijn te downloaden via www.telos.nl

Grafisch ontwerp
Sirene Ontwerpers, Rotterdam

Fotografie
Gemeente Westland, Gemeente Harlingen, Gemeente Hillegom,
Gemeente Helmond, Brandevoort (Knoops fotografie)
Gemeente Delft, Spoorzone (fotograaf Jannes Linders)
Waddenfonds, VisitBrabant

telos brabants centrum voor duurzame ontwikkeling

HET PON

Tilburg University

Official Partner Tilburg University

Het PON & Telos
Stationsstraat 20c
5038ED Tilburg

Contact
T 013 – 535 15 35
E into@telos.nl
I www.telos.nl

Uw gemeente

telos brabants centrum voor duurzame ontwikkeling

Het PON & Telos
Stationsstraat 20c
5038ED, Tilburg

013 – 535 15 35
info@telos.nl
www.telos.nl